

Ա Ի Օ Ե

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՅԳԷՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԿԱՆ, ԳԻՆԳԻՏԿԱՆ
ԵՒ ՔԸԴԸՔԸԿԱՆ

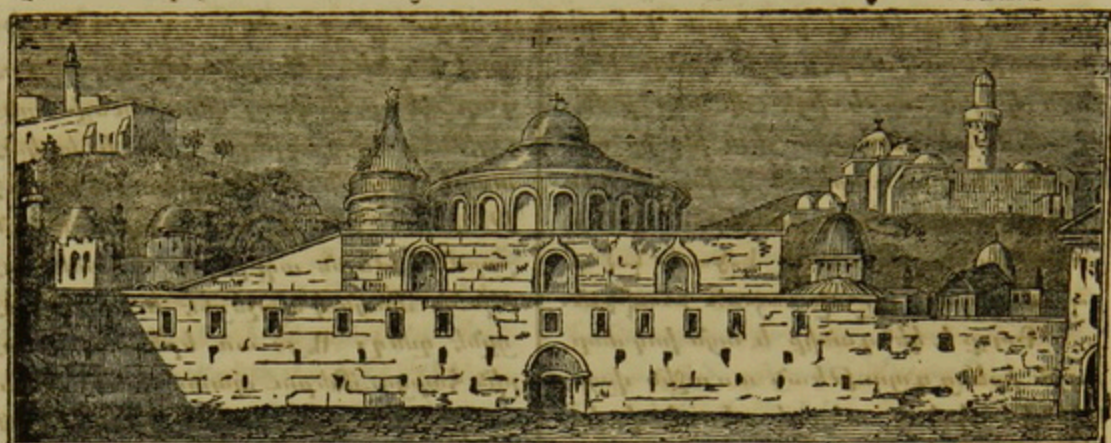
ԻՆՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՍ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ

1874

Մ Ի Փ Մ

ԻՆՆԵՐՈՒՄ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 9.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
1874.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆ ՄԱՐԴՈՅ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԱՌՈՂՋ ՄԱՐԴՈՅ

ՆԵՐԱՄՈՒԹԻՒՆ

ԲՆՈՒԹԻՒՆՆ ԴԻԺ Լ ԿԵՐԱՆԻ ԸՆԴ-
ՔԱՆԺԷ, ԻՐԱԼԱԴԻ Կ՛ԱՍԷ ԲԱՆԱՍԱՆԵՂԺ
ՈՒՄ ԶԱՆՏԱԿԱՆՈՐ :

Ո՛վ մարդ շուրջ նայէ, զննէ ինչ որ
զբեզ կը շրջապատէ, նայէ անհուն
աւարածութեան վերայ, բարձրացնու
աչ բերդ դէպ ՚ի երկնականսրն, խորա-
սուզէ, թափանցէ ՚ի խորս երկրի, ա-

մեն տեղ պիտի տեսնես շարժումն,
ամեն տեղ զուգախառնութիւն և
բաղադրութիւն, ամեն տեղ լուծումն
և բաժանումն, ամեն տեղ ճնունդ և
մահ : Ի՞նչ են այս փոփոխութիւննե-
րն, այս կերպաւորութիւններն, և
թէ ո՛չ յայտնի նշանք չարժման և կեն-
դանութեան : Անդ, ուր կը կայծու

Թէ մահն կը թաղէ իւր զոհն 'ի խորս
ոչնչութեան, անդէն նոյն ոչնչութե-
նէն կ'ենէ որ և իցէ մի նոր բան :
Համեմատէ ներկայիս հետ ինչ որ ան-
ցած է երկար դարերէն 'ի վեր, և դու
սխտի տեսնես սոյն խօսքերու ճշմար-
տութիւնն . — Մահն չէ եղծումն 'ի-
սկանութիւն , այլ աղնոսացումն բնութեան :

Բոյսք և կենդանիք և նոյն իսկ մար-
դին իրենց գոյութեան տուածին վայր-
կենէն սկսեալ տեսակ տեսակ փոխ-
խութիւններ կը կրեն , պէսպէս կեր-
պիւր կըստանան , մինչեւ որ կը հասնի
մահն եւ այն ժամանակ մարմիններն
կը լուծուին և փոշոյ փոքրիկ կոյս մի
կը կազմեն :

Այն երեւոյթներն , որոնք կամաց
կամաց կը կատարուին յետ մահուան ,
կը տեսնեմք ամեն օր որ նոքին իսկ ա-
րագ արագ կը կատարուին հրոյ գոր-
ծողութեամբ . և այն , ինչ որ կը կար-
ծեմք թէ հուրն կործանեց խալաո ,
կը գտնեմք զայն մի այլ վիճակի մէջ :
Ինչ որ կը տեսնեմք այսօր մեր աչաց
առջեւ , այս ամենն նոյն կերպիւ փո-
խուած կատարուած են հազարաւոր
տարիներէ 'ի վեր , երբ տակաւին
մարդկային աչք մի կարող չէր զայնս
նշմարել : Հազարաւոր մարմիններ թաղ-
ուած են երկրի ծոցոյն մէջ , որոնք ահ-
ներեւ և անհերքելի կերպիւ ցոյց կը
տան ոչ թէ մի քանի բուսոց կամ մաս-
նաւոր կենդանեաց հին աւուրց գոյու-
թիւնն , այլ գոյութիւն ամբողջ տե-
սակաց բուսոց և կենդանեաց , որոնք
տալրեցան և չքացան առանց ուրիշ
հետք մի թողոյ իրենց անցած ժամա-
նակ , բայց միայն քարացած մնացորդ-
ներ : Ամեն տեղ կը տեսնեմք նշաններ ,
որոնք կ'ապացուցանեն թէ ոչ մի ձեւ
կամ մարմնաւոր գոյութիւն չէ ստեղ-
ծուած յաւիտեան մնալու համար :

Բայց պիտի ասենք մեզ՝ ուստի են

ուրեմն այս յար նորանոր նիւթերն ,
որով կարծես թէ բնութիւնն անդու-
գար ոչնչ կը զգայ անսարսուելի երե-
ւոյթներ արտադրելու , զոր և կը կու-
տարէ զեղուն և անսպառ առատու-
թեամբ : Ի՞նչ է այս բաղմարեղուն
շարժնութեան աղբիւրն , որոյ տեսու-
թիւնն միայն կ'ապշտեցնէ և կը զարմա-
ցընէ զմեզ : Այս առ երեսս դժուա-
րին հարցումներու օրատասխանն խիստ
դիւրին է և պարզ , սորա պատասխանն
այն է , որ բնութիւնն գանձներ կը
պարփակէ իւր ծոցոյն մէջ , Մարմին-
ներու ձեւն եւ յարաբերութիւններն
կը փոխոխին , բայց նիւթն անկրօնստ
կը մնայ : Այն մարմինները , որոնք 'ի
հող կը դառնան , իրենց նիւթն հողոյն
կը տան : Երբ բոյսերն և կենդանիներն
կը փախն կամ կը սպառին , նոքա կը
լուծուին , կը բաժնուին և պարզ առ-
րեքներու կը փոխուին , որոյ մի մասն
կը դադանայ և միւս մասն կը մնայ իր-
րեւ փոշի : Այս մնացորդներն կամ
զոռածներն այն նիւթն են , զոր բը-
նութիւնը գործ կը դնէ նորանոր մար-
միններ կազմաւորելու համար : — Եր-
բէ՛ւ հանգստութիւն չը խա բնութեան մէջ ,
այլ միշտ շարժումն , միշտ փոփոխու-
թիւն և յարատեւ կերպաւորութիւն :
Այն փայտն , որ հազարաւոր տարիներ
առաջ կը սրտականէր մի կանաչագեղ
անառի , այսօր մեր կը հանեմք զայն
երկրի ծոցէն . այն է գետնածուխն ,
այն է զոր կը վառեն . ոչ մի հիւլէ չը
կորսուիր իրմէն . մեծ մասն կը բարձ-
րանայ օդոյն մէջ և ներկայ բուսական
թաղաւորութեանն կը մատակարարէ
կարեւոր սնունդ զարգացման : Այս
բոյսերն և տունկերն իսկ կը ծառայեն
'ի սնունդ մարդկան և կենդանեաց :
Այսպէս ուրեմն այն նիւթն , որ հազա-
րաւոր տարիներ առաջ կը պատկանէր
մի ծառի և թերեւս մարդ չը կոր իւր

շուրջ, այսօր մարդոց եւ կենդանեաց կազմութիւնը մասն կը կազմէ: Նորանոր կերպաւորութիւններն յետ ժամանակաց պիտի մուծանեն զայն ՚ի կազմութեան թուաց եւ այսպէս պիտի տեսնէ միշտ փոփոխութիւն, միշտ անդրադարձութիւն, միշտ շարժումն ի կենդանութիւն: Միայն բանիւ նիւթն ամեն ձեւեր եւ կերպեր կ'առնու, մէկ մարմնէն միւսին կը փոխուի: Այս բնութեայրին մէջ ամենեւին չը կայ ոչ դադար եւ ոչ հանգիստ, մինչեւ այն օրն, յորում բնութիւն համայն պիտի լուծուի, եւ պիտի լինի երկին նոր եւ երկիր նոր հրամանաւ Արարչապետին:

Եթէ աշխարհս կազմող նիւթը լուծենք եւ բաժնենք, պիտի գտնենք այն պիտի էութիւններ որ այլ եւս չեն բաժնուիր, այլ զուտ կը մնան: Ահա այս էութիւններն են որ իրարու հետ միանալով կը կազմեն անհամար եւ տեսակ տեսակ մարմիններ: Այս էութիւնները կ'անուանին քարեր, կամ պարզ մարմիններ, որոց թիւն ընդհանրապէս վաթսուէն ի չորս կը հաշուեն ներկայ ժամանակիս մէջ: Սակայն այս տարերքներէն մի քանի հասն միայն շուրուակ կը միանան, կը բաղադրին եւ զանազան կերպաւորութիւններ կ'արտադրեն: Այս մարմիններէն տասն եւ հինգ հասն միայն կը տեսնեմք կենդանական թագաւորութեան եւ մարդոց մէջ: Բոյսերն գրեթէ տասն եւ ութն հատ միայն կը պարունակեն: Եթէ տկնարկ մ' ձգենք բնութեան արտադրութեանց վերայ, իսկայն կը տեսնեմք, որ հարկ է անշուշտ ճանաչել իմանալ այն տարրերն եւ իրենց բաղադրութիւններն:

Ոչ մի պարզ մարմն կարող չէ յայլ փոխարկիլ. վասն զի իւրաքանչիւրն ունի իւր յատկութիւնն եւ կը պահպանէ զայն իւր գոյութենէն ՚ի վեր:

Սակայն տարրերն կարող են զանազան ձեւեր առնալ եւ բոլորովին տարբեր յատկութիւն ունեցող մարմիններու հետ միանալ: Այս տարրերէն մի քանի՝ հասն այնպիսի ձգտումն ունին միանալու, որ նոցա բաղադրութիւնն ամեն պարագայի մէջ կը կատարուի, երբ իրար կը հանդիպին, այն ինչ կան նաեւ այնպիսիք, որոց միանալն կամ բաղադրիլն այնչափ դժուարին է, զոր կարելի է միայն խիստ նուրբ եւ ճարտար միջոցներով իրագործել: Առաջին դիպումն համար կ'առնեն թէ՛ մարմիններն իրարմէն խնամովի կամ հոգովի ունին առ միմեանս. իսկ ընդհանրապէս երկրորդ դիպումն համար կ'առնեն թէ՛ այս խնամութիւնն կամ հակումն խիստ տահմանաւոր է: Այս էութիւններու կամ տարերաց մէջ կայ մին գազային, թթւածին (oxigène) անուամբ, որ ամենէն աւելի ունի մեծ միաւորական յատկութիւն պարզ մարմիններու հետ, եւ այս տարրն է, զոր յաճախ կը տեսնեմք ուրիշ մարմնոց բաղադրութեան մէջ: Թթւածինն յետոյ կը գան քրոմիէին (azote) ջրածին (hydrogène) ածխածին (carbon) որոց բաղադրութիւններն խիստ յաճախ են, ինչպէս եւ յաճախ են քանի մը մետաղոց բաղադրութիւններն:

ՏԱՐԵՐԷ, ՊԱՐԶ ՄԱՐՄԻՆԷ

Թթւածինն է մի գազային մարմին, անգոյն եւ անհոտ, որ ոչ միայն համատարած օդոյ եւ ջրոյ ամենանշանաւոր մասն կը կազմէ, այլ կը գտնուի նաեւ ուրիշ շատ մարմիններու մէջ: Այնպէս որ կարող ենք տեսնել թէ՛ թթւածինն երկրագնդի եւ

խոր մէջ գտնուած Լակոյց ամբողջութեան երրորդ մասն կը կազմէ : Թրթռածինն գրեթէ բոլոր բաղադրուող եւ լուծուող երեւոյթներու արտադրիչներէն մին է :

Այրիւն, խմորիւն, Ժարիւն, կամ նէիլիւն թթուածնի աղդեցութենէն յառաջ կը գան, որ միանալով մի ուրիշ մարմնոց հետ՝ գաղաղին նոր արտադրութիւն յառաջ կը բերէ :

Թթուածինն է, որ կրտկն վառ կը պահէ եւ թէպէտ ինքնին միայն չայրիւր, բայց այրելու եւ սպտուելու յատկութիւն ունի, ուստի եւ մեծ արագութեամբ եւ լոյս արտադրելով կ'այրէ կրողառէ ամեն այրելի մարմիններ : Այս պատճառաւ է որ թթուածնին տուած են այրեցող անուն : Նոյնպէս կ'անուանեն նաեւ օդ ինտական, վասն զի անհրաժեշտ կրտկնոր է մարդոց եւ կենդանեաց կենսին պահպանելու համար :

Այն տարրն ինտական կ'անուանի այն պատճառաւ, որովհետեւ գրեթէ ամեն մարմիններու բաղադրութեան մէջ կը մտնէ, որոնք կ'ընեն կամ թթու համ ունին :

Երբ թթուածինն մի այլ մարմնոց հետ միանայ, այս միացումն կ'անուանեն օքսիդացում (oxydation) : Իսկ այն միացումէն յառաջ եկած արտադրութիւնն կ'անուանի օքսիդ, օքսիդ (oxyde) : Այսպէս ուրեմն երբ երկաթն կը կարմրի օդոյ մէջ կը միանայ թթուածնի հետ, կը ժանդահարի : Իսկ երկաթէն յառաջ եկած արտադրութիւնն կ'անուանի օքսիդ, օքսիդ :

Պէտք է նկատել, որ ամեն ժանդահարութիւն ջերմութեան արտադրութեամբ կը կատարուի, այս առթիւ ժանդահարումն կը նկատուի իբրեւ այրում, թէեւ կը կատարուի առանց լոյս արտադրելու : Որչափ ա-

րագ լինի այն այրումն, այնչափ տեւի լաւ կարող են նշմարել մեր գոյացութեանն այն ջերմութիւնն որ կ'արտադրի : Իսկ քնդհակառակն՝ երբ այրումն յամր եւ դանդաղ է, գրեթէ աննշմարելի է ջերմութեան արտադրութիւնն :

Երբ կրտկն կ'այրէ զփայտն արագ կամ յամր, այն արագութիւնն եւ յամրութիւնն տարբեր օրինակներ կընծայեն մեզ : Երկու դիպումներն ալ եւս ջերմութեան քանակութիւնն նոյն է, միայն թէ մի կողմէն երեւոյթն արագ է եւ անցաւոր, իսկ միւս կողմէն գրեթէ աննշմարելի եւ կը տեսէ երկար տարիներ :

Օքսիդներն կամ ժանդերն երկու տեսակ են. սմանք թթու են. իսկ ուսմանք ոչ : Առաջիններն պարզապէս կ'անուանին ինտ, օքսիդ : Իսկ միւսներն՝ ինտիմ կամ հիմն (base) :

Այն երկու տեսակ օքսիդներն եւս մեծ յարակցութիւն կամ ինտակութիւն ունին իրարու հետ, իսկոյն կը միանան, երբ իրարու կը հանդիպին : Այս միասնորութիւնն կամ բաղադրութիւնն կ'անուանի աղ :

Այն թթուածինն, որ մենք կը ծրծենք կամ կը ներշնչենք ոչ միայն կը նպաստէ մեր մարմնուոր գործարանաց նիւթոց վերակազմութեան, այլ նաեւ կը ծառայէ նոյնպէս անգողարեղծելու մարդկային մարմինն կազմող հիւթերն : Այս պատճառաւ թթուածինն ներշնչելն սահմանուած է կենդանական ջերմութիւն արտադրելու համար :

Բայց թերեւս տեսն մեզ, թէ ինչէն է որ այսքան անհամար արարածներ թթուածին կը ներշնչեն եւ համատարած օդոյ միջէն թթուածնի քանակութիւնն չը նուազիր : Մէք կը սրտառիտանեմք, որ բնութեան նախա-

տես Արարիչն այնպէս անօրինաճ է, որ բնութիւնն ինքն կը հսկէ և թթուածին կ'արտադրէ: Այս արտադրիչներն են բոյսերու և տունկերու կանաչ մասուներներն, Սպա ևն ահա, որ ՚ի ցերեկի արեգական օդոգեցութեան ենթարկուելով՝ թթուածին կը մատակարարեն կենդանեաց: Հոգմերը կանաչագեղ երկրներէն կը տանին և կը սփռեն թթուածինն այն երկներու մէջ, ուր չը կան բոյսք և կանաչեղէիք:

Եւտ ժամանակ չէ, որ համառաբաճ օդոյն կամ մթնոլորտին մէջ գըտած են մի տեսակ թթուածին, սառտիկ հոտով, եւ անուանաճ են Օշն (ozone), որ համառաբաճ օդոյ հոտաւէտ մասն կը կազմէ: Երբ օշն առտիկ խոտացաճ է երէքորակնութեամբ այն ժամանակ աւելի կը նշմարուի օշնի գոյութիւնն: Օշնն ունի խիստ մեճ զօրութիւն ժանդահարման: Նա գոգցես սահմանուաճ է օդոյ մէջ տարածուաճ փոտուն և վնասակար նիւթերն ոչնչացնելու համար:

Բորածինն (azote) ևս թթուածնի նման, անգոյն, անհամ և անհոտ գազոյն մարմին է: Բորածինն կը կազմէ մեր շնչաճ կամ ծծաճ օդոյ չորս հինգերորդ կամ հնգէն չորս մասն: Ուրիշ մարմիններու հետ այնքան սերտ խնամութիւն կամ կապակցական յատկութիւն չունի: Սակայն կը գանուի շատ նիւթերու մէջ, որոնք մեճ մասամբ կենդանական են, և շատ կարեւոր է մարդոյ և կենդանեաց մարմիններու սննդեան համար, ինչպէս են ալբիւմին (albumineuse) հիւթերն, կաթը, հաւկիթն, միսն, աղզի աղզի ցորեաններն, կանաչ սլուղներն:

Այս նիւթերն շուտով կը լուծուին երբ կենդանի մարմիններէն կը բաժնուին և սորա պատճառն այն է, որ բորածինն սակաւ հակուամն ունի

դէպ ՚ի միւս պարզ մոլմիներն: Թթուածինն և բորածինն երբ իրարու հետ կը բաղադրին մեճ դեր կը խաղան բուսոյ սննդեան համար եւ այլն: Սոյն բաղադրութիւնն է աւաշտը (ammoniaque):

Բորածինն ինքնին անընդունակ է մարդկան և կենդանեաց կեանքն պահպանելու և ամեն բոյ իսկոյն կը շիջանի, երբ սոյն գազին մէջ կ'ընկղմի: Ի հնունդն կենդանական նիւթ կ'անուանէին սոյն գազն, այսինքն կենդանական նիւթոյ ծնանող, որովհետեւ կենդանական հիւթոյ հիմն կը կազմէ բորածինն:

Զրածին (hydrogène) եւս նոյնպէս մի անգոյն, անհամ և անհոտ գազոյն մարմին է: Թթուածնի և բորածինի նման ջրածինն եւս առանձին չը գանուիր բնութեան մէջ, այլ միշտ ընկերացաճ է այնպիսի մարմիններու, որովք կը կազմէ հեղուկային կամ կարծր բաղադրութիւններ:

Ինչպէս անուեն եւս ցոյց կը տայ ջրածինն կը կազմէ ջրոյ մի մասն: Ուրեմն ջուրն առանձին սարք չէ, ինչպէս ՚ի հնունդն կը կարծէին, այլ բաղադրուաճ է այլ մարմնոց հետ: Զրածինն կը գանուի գրեթէ բոլոր կենդանական և բուսական հիւթերու մէջ: Հանքոյն թաքաւորութեան մէջ այնքան տարածուաճ չէ: Զրածինն ամեն գազերէն թեթեւ է: Տասն և չորս անգամ թեթեւալիւ է մթնոլորտի կամ հասարակ օդէն:

Ինչպէս բորածինն, նոյնպէս և ջրածինն կարող չէ ինքնին կենդանեաց շնչառութիւնն պահպանել, նմանապէս այրիլ կամ վառիլ, թէեւ թթուածնի աղգեցութիւ կը վառի ինքնին: Զրածնի բոյն այնքան լուսաւոր չէ. (ալբիւմիկոններու փրկատիպական լապտերն): Զրածնի և թթուածնի բաղադրութեւ

նէն յառաջ եկած քլորմութիւնն առաւել սաստիկ է քան որ և իցէ արուեստական քլորմութիւն : Ջրածնի և բորակածնի բաղադրութիւնն և սխիստ նշանաւոր է, որ անոնաւոր (ammoniaque) կ'անուանի :

Քլորն (chlore) է գաղաղին մարմին, գեղեկականաւ, սաստիկ և հեղձուցիչ հոտով : Ետտ վնասակար էր մարդոյ շնչառութեան գործարանաց, եթէ սոյն գազն ինքնօրէն կամ անխառն գտնուէր բնութեան մէջ, իսկ բողբոջութեամբ խիստ կարեւոր հիւթեր կը կազմէ մարդոյ համար, ինչպէս են հասարակ աշ, քլորիդի (chlorure de chaux) աղջրական ինտրա- (acide hydrochlorique) քլորաֆորմ (chloroforme), կենդանական և բուսական նիւթոց վերայ լուծիչ և քակտիչ աղ-գեցութիւն ունի քլորն, ուստի եւ գործ կը դնեն դոյն նեխեալ գաղերն և վնասակար հոտու մներն սննդոցն իւր համար :

Մծմբն (soufre) է հաստատուն մարմին, բաւականին տարածուած բնութեան մէջ. գեղին է և դիւրաւ կը վառի. կը գտնուի թէ՛ առանձինն և թէ՛ ուրիշ մարմիններու հետ, մանաւանդ մետաղներու և յաւէտ երկաթի, որով կը կազմէ լուսաքարն կամ երկաթածծումբն : Իսկ սրնձի հետ կը կազմէ սրնձի ծծումբն : Մծումբն վառուած ժամանակ կը խառնուի մըթնոլորտի թթուածնին հետ և կը գոյաւորէ մի հեղձուցիչ գազ, որ ծծմբաթթու կ'անուանի և զոր երբեմն սըխալմամբ ծծմբաֆլորէ կը կոչեն :

Եթէ ծծումբի հետ խառնուած թթուածնն շատ լինի կ'արտադրի սըջասպ : Երբ ծծումբն կը խառնուի ջրածնի հետ մի տեսակ գազ կ'արտադրի, սարսափելի հոտով, նման նեխած հաւկթի հոտոյն :

Մծումբն կը գտնուի նաեւ թէ՛ մարդոյ, թէ՛ կենդանեաց մարմիններու և թէ՛ բուսոց մէջ :

Փոսփորն (phosphore) է հաստատուն, գեղին եւ թափանցիկ մարմին, մոմի նման կակուղ, որ խառնուելով օդոյ թթուածնի հետ կը կազմէ ֆոսփորաթթու, որ կորեւոր է թէ՛ մարդոյ, թէ՛ կենդանեաց և թէ՛ բուսականոց կազմաւորութեան :

Փոսփորն առատօրէն կը գտնուի բոկերոց և ասպիտային նիւթոց մէջ, ուղեղահիւթի և ջղահիւթի մէջ, մսի և յորենեղինաց մէջ :

Փոսփորն բաղադրուելով ջրածնի հետ կ'արտադրէ մի թիւնաւոր գաղ-գզուելի հոտով, որ մանաւանդ կը գոյանայ աւելի կենդանական նեխեալ հիւթերէ :

Քանի մի ժամանակէն 'ի վեր միկներն կատարելաւ համար գործ կը գընեն, փոխոնակ մկնդեղի, քիմիական լուցիկներու ֆոսփորն, որ և շատ անգամ մահաոխիթ եղած է մարդոց :

Մրին (fluor) է անգոյն գաղաղին մարմին, որ ինքնօրէն չը գտնուիր բնութեան բնութեան մէջ, այլ յաւէտ միացած կալցիինի (calcium) հետ. փոքրիկ քանակութեամբ կը գտնուի նոյն սրէն մարդոյ մարմնոյն մէջ, ատամնափաղերին և ոսկերաց մէջ :

Կալցիոն (calcium) նապր (sodium) պոթասիոն (potassium) սոյն երեք մետաղներն ինքնօրէն չեն գտնուիր բնութեան մէջ իրենց դիւրաւ ժանդահարման սրտածառու : Նոցա ժանգն, որք են կիւր (chaux) քիւլա (soude) եւ պոթաս (potasse) կը գտնուին իրենաւ աղ, թթուներու հետ միաւորուելու յատկութիւն ունենալուն համար : Այսպէս առաջ կը գտնուին ածխաթթու (carbonate) ֆոսփորաթթու (phosphate) ծծմբաթթու (sulfate de chaux) աղերն :

աղէորալին (nitrate de potasse) և քլորիդ (chlorure de sodium) և ւայլն :

Այս բազադրութիւններէն ֆորֆորաթթու և ածխաթթու, նոյն պէս կերակրողն կոմ հասարակ աղն ամենէն աւելի մեծ կարեւորութիւն ունին մարդկան, կենդանեաց և բուսականաց համար :

Մագնէսիւն (magnesium) և սիլիւսիւն (silicium)⁽¹⁾ համանմանութիւն ունին մեր թուած պարզ մարմիններու հետ, բայց խիստ սակաւ կը գտնուին մարդկային մարմնոց մէջ :

Երկաթն, որ ամեն մետաղներէն աւելի շատ տարածուած է, մարդոց և կենդանեաց մարմնոց կազմութեան համար խիստ մեծ կարեւորութիւն ունի : Երկաթն կը խտնուի, կը նոյնանայ մեր ներշնչած թթուածնի հետ, որ այնքան պիտանի է մեր կեանքին, որ կենսական օդ կ'անուանի : Երկաթի և թթուածնի միաւորութենէն կ'արտադրի հէմաթին (hématine) արեան կարմրաներկ նիւթն, որ հիմն է բոլոր մարմնոց գունաւորութեան : Երկաթն կը գտնուի ոչ միայն կենդանական, այլ և բուսական նիւթոց մէջ : Բայց ամենէն աւելի կը գտնուի արեան, կաթի և հակթի մէջ :

(Շարահալիւն) :

(1) Այն բաներն, զորս ամեն յառաջագէտ բնագետներ ընդունած են, մեր եւս բարձր համարեցինք նոյնութեամբ 'ի կիր առնուել, միայն վերջաւորութիւններն փոփոխելով, մեր ըզուր յատկութեան յարմարութեան համար, ինչպէս փարօւած են շատ անգամ մեր նախնի մատենագիրք : Այսպէս, փոխանակ իւլիֆիւս կամ իւլիֆիւս անելու տաւած ենք իւլիֆիւս, մագնէսիւն, խլորիւն և այլն :

Խ Ն Դ Ի Ր

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԱՍՈՐԻՈՑ

Արդէն յայտնիէ թէ Մարտի 1-ը կաթողիկոսութեան խնդիրն արդարեւ բազմապէս Սուրբ Միտոս և Ագգային Կեդրոնական Վարչութիւնն : Սոյն խնդրոյն վրայ փոքրիկ դաշտիւար մի տալու համար արժան կը համարվիք հաւաքել Հանրադրութիւնն հրատարակել, որ թէ եւ անցած տարի պատրաստուած է, բայց ստորագրուած չէ, իսկ իսկապէս Մարտի 1-ը ժողովուրդից յուզումներն ընդդէմ ներկայ Կաթողիկոսին, թէ և Կաթողիկոսութիւնն փաւերացաւ Ագգային Վարչութեան իրաւաբանական միջամտութիւն, բայց ինչպէս կերծի ժողովրդեան որոշին տակաւին անդորրացած չեն և դուրսէ թէ նոյն Կաթողիկոսն իւր Միտոս վերադառնալով պիտի չը գտնէ այն համակրութիւնն, որ կարեւոր պաշտան է ժողովրդապետի իշխանական հաստատութեան :

Արդէն Երուսաղէմի նախկին Մարտի 1-ը Կաթողիկոսն, որ Կաթողիկոսի արդելմամբ մինչեւ ցայսօր կարող չէր Արուստղէմ վերադառնալ, ներկայ ամսոյս մէջ եկաւ և իւր պաշտօնն շարունակել սկսաւ, բայց 'ի Հանրադրութենէն բանիւ բերանոց եւս յայտնելով որ ժողովուրդն խիստ տագնաւ յիշեալ Կաթողիկոսէն և կարի ցաւ զգացած է որ 'ի սկզբան ըմբոստ ծառայարհ ըսնած է նա Հայոց ազգային Վարչութեան դէմ, և մանաւանդ ընդդէմ իրաւասութեան Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին, որ շարունակ պաշտպան և խնամակալ հանդիսացած է Մարտի 1-ը խնդիրն Արուստղէմ : Ժողովուրդն իւր Հանրադրութեամբ կը թախանձէ որ Ս. Միտոս իւր իւր նախնիքն շարունակէ անընդհատ չը

վերադարձելով երբեք Կաթողիկոսի յա-
րուցած ասկերսիստ յուզման նքններէն .
Սրբաւոր որ մի կողմէն միսիթարական է
ժողովրդեան սոյն երախտագիտական
զգացումն , միւս կողմէն եւս տարա-
կոյս ունիմք որ յետ վերագործի Կա-
թողիկոսին կուսակցական յուզում-
ներն վերստին պիտի շարունակին
Կաթողիկոսի եւ Լյութաւազէմի Լյութա-
կոպոսին մէջ : Լյութնի թէ մեր դու-
շակութիւնը միայլ լինէր եւ անդոր-
րութիւնը տիրէր երկուց կուսակցու-
թեանց մէջ , որով եւ Ս . Լյութաւան
խռով շարունակէր իւր պաշտպանու-
թիւնն , զոր շարունակած է 'ի դա-
րեւոր ժամանակաց անտի առանց ի-
րիք ակնկալութեան :

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ ԵՍԱՅԻ ՊԱՏՐԻԱՐԻ

ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

ՍՈՒՐԻ ԳԱՐԵԱՊԱՐԱՅԻ ՈՒՆԻՄԻ ՀԱՄԲՈՅԻ

Ենորհակալ եմք Ձեր Սրբազնու-
թեան մարդասիրութենէն որ մ'ը աղ-
գը կը խնամէք կը սիրէք եւ ազգին վա-
նուց իրաւունքը կը պաշտպանէք . գի-
տենք որ շատ կը սիրէք մեր ազգին
բարերար եւ վանուց խնամածու Յա-
րութիւն Սրբազան Լյութակոպոսը , որ
ազգակործան ինքնակոչ Կաթողիկոսէ
մը կը հարծուի . եւ լսելով առանց
Լղգին հաճութեան փոխանակ Յա-
րութիւն Լյութակոպոսի , վարդապետ
մը դրած զրկած է . որն որ ազգով
զայն իբր փոխանորդ չենք ծանշար .
եւ այսքան տարուան Լյութակոպոսի տեղ
նստիլը չենք ընդունէր , խնդրեմք 'ի
սէր ազգութեան . մեր խնդիրը ըն-
դունելով աշխատութիւն զոհէք : Եւ-
դարեւ ունի Գեր . Յարութիւն Լյ-
ութակոպոսը իւր տեղ փոխանորդ այն
ընդունելի է մինչեւ յիշեալ Լյութակոպո-
սըն իւր անձնական տկարութէն ուժով

ցած իւր տեղ վերադառնայ . բայց
մեր խնդիրն այն է , որ մեր ազգին
վանքը , տեղը , իրաւունքը բոլորը Ձեր
պահպանութեան տակ առած խնա-
մէք , տեսչութիւն ընէք , տնհաւատա-
րիմ վարդապետաց մասն չը մտնոյր-
նէք եկամտից եւ գոյից . վասն զի մեր
ոչ Պետրոս եպիսկոպոսը իբր Կաթու-
ղիկոս կը ծանշանք , եւ ոչ նորա յարու-
ստողէմ չղկած վարդապետը փոխա-
նորդ կամ վերակոչու Յարութիւն
տղգասէր Լյութակոպոսի պաշտօնին , մի-
այն Չեզ . Սրբազան Հայր , հաւատար-
մութիւն ունիմք . 'ի սէրն Վրիստոսի
ընդունեցէք մեր խնդիրն . մի թողոք
որ անհաւատարիմ ձեռք ազգին իրա-
ւանց մերձենայ , արդեօք պիտի ըլլայ այն
երջանիկ օրը , եւ սխալ լսէ'իք այն աւե-
տիսը , որ ազգախնամ Հայոց Վարչու-
թիւնը ազատէ ազգերին ինքնակոչ
խռովարար Կաթուղիկոսի ձեռքէն Տե-
րութեան շնորհիւ , եւ կ'ը յուսանք աշ-
խատութիւն չէք զրանար առ մասին
ալ մեզ օգնելու որ բողոքած ենք 'ի
Պատրիարքարանն Հայոց 'ի Կ . Պալիս .
Ընդունեցէք , Սրբազան Հայր , սոյն
աղերսագրիս . եւ պահպանեցէք Լսոր-
ւոց Լղգին վանքը գոյքը որ յարուստ-
ղէմ է , մինչեւ Գեր . բազմաշխատ
Յարութիւն Լյութակոպոսը իւր պաշ-
տօնին վերադառնայ :

Սնամք սուրբ գարշապարիցդ
երախտապարտ :

1873 'ի Սեպ . 11 .

Ուրֆա .

Լսորի Ագի-

Իղլին Ինչոյլին

(Ստորագրութիւն 40) :

ՅԱՆԳԻԻՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԽԱՐԵՈՒԹԵԱՆՅ

ԶԱՄՈՒՈՋԵԱՆԻ

Մարդիկ կան, որք անձնական ցած նկատումներով վառուած բոլր բոքած՝ իրենց նպատակին հասնելու համար ամեն անարգ միջոցներու կը դիմեն և ամենայն զօրութեամբ կը պատերազմին. իրենց ամենէն զօրաւոր զէնքերն են նէնգո-թիւն, ի-րքա-իո-թիւն, զրպարա-թիւն և խ-բէ-թիւն. և իրենց պէն ու կորովն է խմստա-կութիւնը: Սքաւ երբեմն կանկանին, հոգ չէ. երբեմն իրենց թեւը կը խորտակի, փայթ չէ. գլուխնին կը ջախջախի, այն ալ փնաս չունի. քանի որ չունչ կայ բերանին միշտ կաղաղակեն ու խառնաշփոթ կը ճչեն, ոչ թէ խօսք հասկացնելու, այլ դիմացինը շփոթելու համար. սորա միշտ պատրաստ են՝ սեւին ձերմակ և ձերմակին սեւ տանելու, ճշմարտութեան սուտ և սրտութեան ճշմարտութիւն է գոչելու: Գու՛ կուզես ամեն տեսակ շողափնի փատեր ճշմարտութիւններ թափէ, ապացոյց մի թողուր գլուխնին դիզէ, խոյտառակէ, անարգէ, թուք ու մուր տեղա երեսնին. նոքա ոչ ճշմարտութենէ կակնածին և ոչ խոյտառակութիւնէ ամօթ կ'զգան. մոլեգնաբոր կը յորձակին և յորձակումն կը բեցինք կատեն. փոխատեամբ զբեզ մորեցնելու և իրենց լարած թակարթը ձգելու կը ձգնին: Վերջապէս երկար, անօգուտ և ի զուր տեղը լըքուցիչ պատերազմէ մի վերջը եթէ նենգութեամբ և որոգայթով լնկճել կործեն նոր հաւանօք եւ նոր գաւառութիւն կը պահանջեն. և թէ յողթութիւն ալ՝ նոյնպէս անամօթաբար, յալթեյնէ, կը պռտան:

Ասանկ է Տէրոյնց Զամուռճեան պատուելին, որ կործեն ուխտած է

ազգին մէջ գրական ասպարէզն եղողներն հարուածել և անպատուել. սորա ժանկաց խածուածքէն միայն նոքա ազատ կը մնան, որք յայտնի կամ ծածուկ Հռովմի մարդաբագինը կը խնկարկեն: Ասանկներուն հետ խօսքի բռնութիւն աւելի աղել է կամարգահատանօք նոցա ուղղութեան համար աղօթել եւ կամ իրենց պէս առանց ուղղակի սրտասխանելու չարաչար հարուածել: Բայց գժբախդաբար սոքա իրենց ճարպիկ ճամարտակութեամբ և նենգաւոր խաբէութեամբը յաջողած են խաբել հասարակութիւնը, նոցա առջեւ վարկ ու համարումն ստանալ և խօսքերնին իբրեւ անհրեքելի պատգամ ծանցնել: Այս առթիւ տխուր հարկ մի կը բռնադատէ զմեզ այդ չարամիտ պատգամախօսի պատգամաց որպիսութիւնը չափը և արժէքը պարզ ի պարզոյ յառաջ բերել և լուսոյ առջեւ հանելով խայտառակել:

Այս աշխատութիւնը յանձն առինք ոչ թէ Զամուռճեանի պատասխանած լինելու կամ զինքն համոզելու համար, ոչ. այլ առուել հասարակութեան կայթակղութիւնը ուղղելու և վերաւորեալ զգացումները բժշկելու համար: Վասն զի Զամուռճեան գլխաւոր հիւանդութեամբ վարժուած է. վասն զի նորա գլխաւորանաց կարողութիւնքը խանգարուած են, վասն զի ինքն իւր հիւանդ լինելը չը գիտէր, վասն զի հիւանդութիւնը հետը ծերացած է. վասն զի ունակութեան օրէնքը լաւ մը տիրապետած է վերան և զայն թօթափելու ոչ փոյթ արած է և ոչ կառնէ, և վասն զի Զամուռճեան անհամոզելի կամակոր մի է, որով յայտնի է թէ զինքն համոզել և մտորը բժշկել ջանալն անօրուտ է:

Արդ հասարակութիւն ուղիղ դատ

ման առաջնորդելու համար խօսքի նիւթ եղող խնդիրն համառօտ մի մէջ բերեմք :

Տէրոյենց տպատուելին ուրիշ մէկու մը 'ի պատասխանի Ս. դատուի ռակի պատմութիւնն արած առնն ժողովի մը վկայութիւնը մէջ կը բերէ և զայն Տիեղերայի կանուանէ : Ահա իւր բուն խօսքը . այս ժողովը Տիեղերայի ժողովոց կարգը իբրեւ եօթներորդ յիշուած է մեր յայտնաւորքին մէջ ալ . . . Հիներուն պատմութիւնը և մէկ Տիեղերայի ժողով մի . . . և այլն : (տես հայրենիք թիւ 183) :

Միօնի այն ատենի խմբագիրը պատուելոյն յօդուածին մէջ այս եօթներորդ Տիեղերայի ժողով խօսքը տեսնելով Չամուռեանի նենգամտութեանը կը թափանցէ և քաջալանջ ճշմարիտ Հայու մը զգացումը կրող սրտի արժանի արիութեամբ քանի մը տողով կը հերքէ և ցոյց կը տայ թէ Հայք Տիեղերայի անուամբ միայն երեք ժողով կը ճաննան . Ահաւասիկ Միօնի բուն խօսքերը . “Տէրոյենց տպատուելին . . . եօթներորդ Տիեղերայի ժողով մի կը յիշէ . . . մեր Եկեղեցին բայց 'ի երեք Տիեղերայի ժողովներէ . . . ուրիշ Տիեղերայի ժողով մը չը ճանաչէր, ոչ թէ ըստ պատուելոյն եօթներորդ Տիեղերայի ժողով մը . այլ չորրորդ մը իսկ ընդունելու համար այնչափ զոհեր տուած է Յունական և Լատինական մշակութեան հետամտութեանց և մինչեւ ցարդ կը տայ ” : (Միօն . փետր .) :

Խնդիրն իւր իսկութեամբ այս է ահա այս խօսքերէն յայտնի կը տեսնուի, որ Միօնի խմբագրին նպատակն ուրիշ բան չէ եղած բայց միայն ցոյց տալ թէ Հայոց Եկեղեցին երեք Տիեղերայի ժողովներէ զատ ուրիշ Տիեղերայի ժողով չընդունիր : Թէպէտ արեւգակն ալ յայտնի է, բայց աչք ունե-

ցողները կը տեսնեն . բայց արդարեւ Պատուելոյն աչաց մէջ Վատիկանի խոշոր գերան մի մտած և տեսութիւնը բողբոջին բռնած է որ այսչափ անգամ կրկնուած Տիեղերայի բառերը չը տեսնէր և կամակորուրթեամբ ու նենգաւոր իմաստակութեամբ Միօնի խօսքը կը թիւրէ նորա մէջէն Տիեղերայի բառը կը վերցնէ և ստպէս հեգնական ձեւով մը կը ներկայացնէ ընթերցողաց “Հայոց Եկեղեցին երեք ժողովէն զատ ուրիշ ժողով չընդունիր եղեր ” : Այսպէս խարդախութեամբ խնդիրը միայն ժողով բառին վերայ կը դարձնէ և կըսկսի Հայոց Եկեղեցին ուրիշ Ս. ժողովներ ալ ընդունելը հաստատուելու համար աւելորդ և անկարեւոր ապացուցութիւններ մէջ բերել, որոց վերայ ոչ խնդիր կայ և ոչ տարակոյս . ալս փաստերու կարգին մէջ իւր գրէ խաւոր ղօրութիւնն եղող Յայտնաւորքի վկայութիւնն ալ յառաջ կը բերէ, բայց այն տեղ եւս Տիեղերայի բառ չը գտնուելով խախտութիւնը երեւան կենէ : (Հայրենիք . թիւ 193) :

Այս յօդուածին մէջ պատուելի Տէրոյենցը իւր անձին արժանաւոր չարամտութեամբ խնդիրը Տիեղերայիէն վերցնելով և Ս. Ժողով վերայ դարձնելով զանազան զբաղւորութիւններ կ'առնէ, Միօնի խմբագրին հաւատքը կը քննադատէ, գերեզման կը կրկնէ և կամացուկ մի Քաղկեդոնի վիժած ժողովն ու այսչափ դալժակղութիւն տալուն առթիւ հաշտեալ կոչուած Լեւոնի տուեալը մէջ կը բերէ, գիտնալով որ արդէն գրգռուած Հայու զգացուն սիրտը չը պիտի կրնայ տոկալ այդ պիղծ անուաններուն առջեւ և պիտի ատիպուի պատասխանել : Այն ատեն Պատուելին թեւերը վեր առած սաւանայական խնձրանօր պիտի խաղայ իւր խաբէութիւնը ծածկուելուն եւ

նորոգողական հասնելուն համար, (Այս պարագային մեջ իւր նպատակն է, ինչպէս յօդուածներէն կերեւի, հին խորշիւր բարբրելով նոր հրգեհ մի յաբուցանել Հռովմի աւազակաց քիչ մի աւար եւս հասնելու համար): Բայց Սիօնի խմբագիրը թէպէտ երիտասարդ հասակաւ, սակայն հասուն մտքը և կատարեալ խոհեմութեամբ Ապրիլ ամսաթուով անանկ արդար բանաւոր ճիշդ պատասխաններ տուած է որ եւ թէ Զամուռեան երեսը ծնփած չը լինէր եւ պատկառանք ունենար ան շուշտ պիտի ամաչէր և եթէ Հայու սիրտ ունենար հարկաւ պիտի զգար որ ինքն Հայաստանեայց ուղղամիտութիւնը, Կաթողիկէ, առաքելական Եկեղեցւոյ հարազատ որդիութենէ զրկուած է: Բայց պատուելի Տէրոյնցը ոչ երես ունի ամաչելու և ոչ սիրտ ունի զգալու. վասն զի իւր նենգութեամբ խաբէութեանց այսչափ խայտառակութիւն վերջը նորէն Հայրենիքի 200 թուոյն մէջ բուն խնդիրը անսամթարար կողմէ մոռցնել և Քաղկեդոնի վերայ Սիօնի խմբագրին դաւանութիւնը կ'ուզէ Առաքելոյն պատուէրովն ալ կը յորդորէ որ «Պատրաստ լինիմք մեր յուսոյն համար եղած խօսքը հարցանողներուն պատասխան տալու»: Այս տեղ Ս. Գրոյ խօսքն ալ կը նենգէ. վասն զի միթէ չ'զիտէր Պատուելին որ մեր եկեղեցւոյ զաւակաց յոյսը ոչ Քաղկեդոնի փառամոլ ժողովն է, ոչ Լեւոնի պիղծ տուժարը և ոչ Յունական ու Հռովմէական քմահաճ ժողովներու ընդունած ինքնահար դաւանութիւնն է. այլ մեր Յոյսը միմիայն Յիսուս Քրիստոսն է, և մեր հուսատեղ դաւանութեանց հիմը նորա Ս. Կապարանն է եւ անոր ոգւով գրուած մեր նախնի հոգեկիր Հարց խօսք'ը մեզ առաջ-

նորդ. ուստի ատանկ յուսահատեցուցիչ խնդիրներու վերայ իրեն պէս նենգամիտ հարցանողն պատասխան տալու հարկ և կարեւորութիւն չը կար: Աղէքսանդրոս դարբիններէ անձնապահ լինիլ պէտք է:

Սակայն Սիօնի խմբագիրը Յունիս ամսաթուով այս յօդուածին ալ պատասխանած է զօրաւոր կերպիւ. Պատուելոյն փախտեան շաւիղը բռնած և զայն բուն խնդրոյն դառնալու հրաւիրած է: Իսկ Պատուելին իրեն բընական եղած պատրիշ ճարպիկութեամբ և խորամանկ ճապուկ գալաբուններովը այս անգամ դարձեալ սոզալով դուրս ելեր և Հայրենիքի 214 թուով իրր թէ պատասխան կը տայ. պատասխան մի, որ արդարեւ բարեսէր ողջամիտներու արդար զայրոյթը կը շարժէ: Տեսնենք ուրեմն այս վերջին յօդուածն ալ:

Տէրոյնց կ'ասէ թէ «Մեր խընդիրը Գաստառակի խնդիրն էր. Մեր և Սիօնի խմբագիրը կ'ասենք թէ «այդ խնդիրը ուրիշ մը իրր 'ի պատասխանի գրած էր. և Սիօնի խմբագիրը դորա միջամտելու պարտաւոր չէր կամ հարկ չէր տեսներ. պատուելին իւր հակառակորդին դէմ Ս. Գաստառակի ընտուգութիւնը հաստատելու համար յառաջ բերած փաստերէն կամ վիպութիւններէն մէկուն ոյժը աւելցընել ուզելով եօթներորդ Տիեզերական Ժողովը բսած էր. Սիօնի խմբագրին նիւթն ալ այս եղած էր, ինչպէս վերը տեսանք. (ուզողը կարող է Հայրենիքի և Սիօնի նշանակեալ թիւերը աչքէ անցընել և Պատուելոյն ոգւոյն աւելի լաւ թափանցելով ինքնին ևս նորա դատաւիճիւր տալ): Իսկ Տէրոյնց Պատուելին առանց իրեն եղած առարկութեան պատասխանելու շարունակութեամբ մը խնդիրը մոռցնել տալ

կուզէ որ իւր նենգժող զորարարութիւնները յառաջ տանի եւ թերեւս այժմ իւր խնամտակ մոքովը յաջողել կարծած է . եւ յիրաւի կերպիւ իմն յաջողած ալ է . քանզի նորա ջանքն է որ և իցէ եղանակաւ իւր սրտին թցնը հրապարակ թափել , հերթ է որ շատ մարդիկ կարգան , հարկաւ անոնց մէ ոմանք կը կրեն իւր ազգասպան թշնին ազդեցութիւնը , ասոր համար հոգը չէ ինչ ալ որ ասուի . ինքն յիմար ձողձիին պէս ցաակաւելով եւ լորձուները թափելով աննկատ յառաջ կ'երթայ . ինչպէս ահա այս անգամ իւր այս վերջին յօդուածով առանց աջ ու ձախ նայելու զորարարած է թէ Սիօնի խմբագիրը , թէ Կ. Պօլսոյ Կրօնական ժողովը թէ Շանչեանցի պէս առաքինի բարեպաշտ և արժանաւոր հեղինակ մի և թէ Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ իրաւանց և պատուոյն նախանձախնդիր շարու . նախ նահատակութեան մէջ գտնուող սուրբ Երուսաղէմի վանքը , ուրեմն և մէք այս վերջին յօդուածին արժէքն ալ համառօտ մի ցոյց տամք հասարակութեան :

Չամուռձեան (1) Տէրոյնեց պատուելին ընդդէմ՝ ճշմարտութեան կը խօսի երբ Հայրենիքի 214 թուոյն մէջ Սիօնի խմբագիրը ատախօս կ'անուանէ . վասն զի այս խօսքով Պատուելին թէ 'ի զուր կ'անպատուէ և թէ սուտ կը խօսի , պատճառ որ իրեն և Սիօնի մէջ

բնաւ Ս. Գառնառայի պատմութեան վերայ խօսք բացուած չէ . այդ խնդիրն ուրիշի հետ է . Սիօն սկսաւ ճիշտ այն խնդրէն որ կը վերաբերի Հայոց եկեղեցւոյ եօթներորդ Տիեզերական ժողով ընդունելուն կամ չընդունելուն . Սիօն այս կետին կարեւորութիւն տուաւ և գրեց . Տէրոյնեց առաջին պատասխանով ուզեց հաստատել թէ Հայք եօթներորդ Տիեզերական ժողով ալ կ'ընդունին , բայց ապոցայց չը գտնելով խաբէութեամբ խնդիրը փոխեց և լոկ Սուրբ Ժողովի վրայ գրեց . զայս այսպէս առնելը խնամտակութիւն էր : Սիօնի խմբագրին կողմէն սորա արժանաւոր պատասխանն ընդունելով չը յաջողեցաւ իւր նենգութեան մէջ : Ուստի և այս անգամ խնդիրը նորէն փոխեց ասելով թէ « Բուն խորհիրը Տեառն մերոյ առ Արքար թագաւորը զրկած Ս. Գառնառային պատմութեան օտուգութեանը վրայ է » : Բայց ինչպէս ընթերցողք մեր յաճախ կրկնութենէն աւետան , որ Սիօնի և Տէրոյնեցի մէջ բացուած խորհիրն այդ չէ , այլ դորա հասարակութեան համար 'ի վէպո-թի-ան մէջ բերած ժողովն Տիեզերական և լոկ վիճելուն վերայ է' . . . : Ուրեմն այժմ ընթերցողք թող վճռեն թէ սուտը ով է :

Երկար ժամանակէ 'ի վեր ապուցուցուած ճշմարտութիւն մի է որ Տէրոյնեցը վիճաբանութեանց մէջ իւր նշանաւոր խնամտակութիւններով սոսկ կարև խարդախ և զգուշալի խաբէբայ մի է . և թէ ընթերցողը անցեալը չը յիշելով տակաւին ապացոյց կ'ուզէ , թող մտիկ ընէ :

Տէրոյնեցի խելքն հասաւ որ իւր յիշած ժողովն Տիեզերական-թի-անը կրէ լող չը կայ , փոխանակ անկեղծութեւ առնելու , այս անգամ ճարպիկութեամբ մը թէ կը փախչի և թէ

(1) Պատուելի Չամուռձեան Տէրոյնեց Տէր Կարապետեան Պրուսացի Յովհաննէս վարժապետն իւր ոտորագրութեան մէջն Չամուռձեան անունը պակեցուցած է եղեր , (զոր ինչպէս մեր , կերպի թէ Սիօնի խմբագիրն ալ նշանակաւ ուշադրութեան չէ առած) , և այդ անունը յիշուի իրեն անպատուութիւն չէ եղեր , ուղղորդ թող այնպէս համարուի , սա յայտնի բան է որ ընդհանրացած ճանչցուած և իրեն արժանի անունը Չամուռձի անունն է :

քար կը նկատէր, կամ թէ իւր խօսքովն
բռնէր, — Հիմ քաշար հէմ տալու
չալար — տեսակէն տնուղղակի ետ կ'առ-
նու ե գարծնալ հաստատուել կը ջա-
նայ, տեսէք ինչպէս կը խօսի. « Ժո-
ղովը թէ Տիեզերական ըլլայ թէ չըլլայ
ժողովքին բաղմամբ եպիսկոպոսնե-
րուն վկայութիւնն էր մեզի պէտք ե-
ղածը Մենք ժողովը եօթներորդ
Տիեզերական ժողով բանք ինչպէս որ
գտանք առաջուց ՚ի վեր եկեղեցիները
կորդացուած Յայտնուութիւն մէջ
տարուած » : Այս տեղալ սուտ կը
խօսի Տէրոյենց . վասն զի թէ Յայտն-
ուութիւն մէջ Տիեզերական բառը չը կայ
ինչպէս, իւր տարիլ տուած յօդուածին
մէջ բերած վկայութիւնէն ալ կը տես-
նուի, Հայրենիք թիւ 193, ե թէ նոյն
ժողովը ինքը գիտութեամբ Տիեզերական
անուանել ուզած է որ վկայութիւնը
կարեւորութիւն առնու եւ կարգը
Քաղկեդոնին բերէ, ուրեմն կը ստէ ա-
սելով թէ Տիեզերական լինի կամ ոչ
եւ այն, կը խաբէ երբ կ'ասէ թէ Յայտ-
նուութիւն մէջ այնպէս տարուած դը-
տանք, եւ այն : Արդի յայտնի կը տես-
նուի Տէրոյենցի հետեւեալ զրպար-
տութեանց արժէքը եւ ինչպիսի սրտէ
յառաջ գալը : 1. « Միօնի խմբագիրը
առոր կարեւորութիւն տուաւ որ
Ս. Դատաւանի խնդիրը իւր ընթեր-
ցողաց մտցնէ » : Սուտ կը խօսի Տէրո-
յենց, քանզի բուն կարեւորութիւն տա-
լու կէտն ալ այդ էր : — 2. « Միօնի խմբա-
գիրը Եկեղեցւոյ ընդունած այս բանը
(ժողովն Տիեզերական լինելը) չնդունիր
եղեր » : Սուտ կը խօսի Տէրոյենց, վասն
զի Եկեղեցին նոյն ժողովը Տիեզերական
ընդունած չէ, որ Միօնի խմբագիրն ալ
ընդունի : — 3. Միօնի խմբագրին չ'ա-
սած ու չը հերքած բաները իբր եղած
եւ կատարուած ծանօթ բաներ նորա
վերայ կրտորաւ եւ իբր հետեւեալ

թիւն զոյն Հայաստանեայց Ս. Եկեղե-
ցւոյ վարդապետութենէն հետագ
կ'անուանէ, որով միշտ կը ստէ եւ կը
զրպարտէ :

Ասկէ կ'անցնի եւ Քաղկեդոնի ժո-
ղովն վերայ պատասխան կուղէ, իբր
թէ այս խնդիրը Շահազարեան Կա-
րապետ վարդապետին ալ հարցուցած
է եղեր եւ իբր թէ օրինաւոր պատաս-
խան չէ ընդունել եղեր : Մենք թէ-
պէտ հարկ չեմք տեսներ զոր ժամա-
նակ վատնելով իրենց այն ատենի վի-
ճարանութիւնը քննելու, սակայն կը
ճանաչեմք հանգուցեալ բարեյշատակ
Շահազարեան Կարապետ վարդա-
պետը իւր հմտութեամբ եւ գիտեմք
որ Տէրոյենցի տղմաւ գրչին տակ մը-
նացող չէ, եթէ հանգուցեալը խոհե-
մութեամբ իրօք ուղղակի պատասխա-
նած չէ, սակայն անուղղակի կերպիւ-
րիւ լի պատասխանած է Շար — Հայ
պատմագրացը հրատարակելով : Իսկ
Միօնի խմբագիրը պարտաւոր չէր եւ
չէ պատասխանելու, քանզի հարցա-
նողը նենգութեամբ հարցուց, քանզի
հարցումը խնդիրէն շատ ու շատ հե-
ռի է, եւ քանզի արդէն բխրաւոր ան-
գամ պատասխանուած է :

Տէրոյենց նշանաւոր խմաստակ Պա-
տուելին խօսքը ծամածռելով կամա-
յուէկ կամացուէկ յառաջ կ'երթայ, իւր
դիմախօսին բերանը խօսք կը դնէ եւ
ճարտար թովչի մը պէս թմրեցնել
կ'աշխատի, որպէս զի զոյն եւս խոն-
դիրէն հեռացնէ, իւր խմաստակու-
թեան մեծ օրէնքովը — կոչման խաբէ-
ութեամբ — տարօրինակ զրպարտութի-
մի կ'առնէ որով իւր չափն ու ար-
ժէքը ցոյց կը տայ աշխարհի : Բա-
յաւորենք :

Բարետէր եւ ճշմարիտ Հայ Քրիս-
տոնեայ Պ. Շանչեանցի Քրիստոնէա-
կանը առաջին անգամ Կ. Պոլսոյ Կը-

բօնական խողովոյ քննութեամբ եւ Ս. Պատրիարքի վաւերացմամբ տրպուած էր 'ի Պօլիս. Տէրոյենց այն ատեն իւր նախանձէն գրգռեալ չարամիտ քննադատութիւն մի ըրաւ ճիշտ Զօյիլեան ոգւով. որուն արժէք անգամ չը տրուեցաւ : Իսկ այժմ տեսնելով որ նոյն ընտիր իմաստալոյ եւ պատուական աշխատասիրութիւնն Ս. Երուսաղէմի տպարանէն կրկին հրատարակութեան արժանացաւ, կը ջանայ նորէն մոտոել եւ անարատիւ ընել. սակայն ճշմարտութիւնը լոյսէ և չը ծածկուիր տեսնող աչքերէ, իսկ խարդախին ճրագը մինչեւ կէս գիշեր կը վառի :

Այս դատագրքին ազնուութիւնը և ուղղափառութիւնը ողջմտութեամբ ընթերցող մանաւանդ բրիտանեական ոգւով դաս տուողները աւելի լաւ կը գտնեն. իսկ Տէրոյենց պատուելին իւր հիւանդամտութեամբ նորա խօսքը ամբողջացուցիչ մասերը կը վերցնէ եւ միայն մէկ մասը յառաջ կը բերէ որ ընթերցողաց աչքին մոխիր փչէ և իւր խաբէութիւնը յառաջ տանի :

Եանչեանցի Բրիտանեականին խօսքն այս է. Բրիտանի մէջ երկու բընութիւն պէտք է խոստովանիմք — Ասոր-աճային և Տարգիային անշիօթ և անբաժանելի միաւորութեամբ. (փախլ յԵրուսաղէմ, էրէս 92) : Հայաստանեայց ուղղափառ ուրբ Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն ալ այս է. այսինքն անշիօթ և անբաժանելի Մատրոն-իւստի մի բնութիւն, իսկ Տէրոյենց՝ կամաւ կուրացած՝ այս խօսքին մէջէն անշիօթ և անբաժանելի Մատրոն-իւստի բառը չը տեսնելու զարնելով Կրօնական ժողով մի, միաբանութիւն մի, երկու Պատրիարքներ և արդիւնաւոր հեղինակ մի հերեափոս կ'անուանէ, առանց յիշելու որ ինքն իսկ է հերեափոսը, ինքն է Հայաստա-

նեայց Եկեղեցւոյ փարգապետութեան հետողը, ինքն է ճշմարտութեան հաւառակողը և ինքն նշուած է 'ի նախ նեայց, եթէ Քաղիկեդոնը շնորհունի իբր ուղղափառ :

Տէրոյենց եթէ գործ չունի տակաւին թող խնդիրներ փոփոխէ, տակաւին թող Քաղիկեդոնի անհարազատ ժողովին վերայ դաւանութիւն պահանջէ, տակաւին թող անխղճաբար տառան մոտէ. ահա ինչպէս աչք ու խելք ունեցողները մեր պարզաբանութենէն յայտնի կը տեսնեն որ ոչ Սիօնի խմբադիրը հետող է և ոչ Քրիստոնէականի հեղինակն ու զայն տակել տուողներն հերեափոս են. այլ նա ինքն Տէրոյենցն է հերեափոսը, որ չէ դադարած շարունակ իւր մօր — Հալաստոսնեայց սուրբ Եկեղեցւոյ և նորա հարազատ որդւոցը դէմ դնել, և այն նենգութեամբ խաբէութեամբ և դիւական դաւաճանութեամբ : Միթէ չը գիտեր Տէրոյենց որ ինքն այդ կերպով դատապարտուած է Յիսուս Քրիստոսէն և նորա Սրբազան Առաքեալներէն, որք ստախօսը սատանայ կ'անուանեն : Եթէ ինքն հաւատք ունենար պէտք էր նախ իւր ողորմելի վիճակը քննէր ճանչնար եւ մինչեւ ցարգ արած խաբէութեանց եւ տրւած գայթակղութեանց դարման տանէր : Ասանկ անձ մի որ Աստուծոյ իրեն տուած շնորհքը այսպէս խաբէութեամբ չարաչար կը գործածէ, խիստ վտանգաւոր է և ընկերականութեան մէջ ժանտախտ մի է :

Խօսքս վերջանելու ատեն հարկ կը համարիմ ասել որ Տէրոյենց իւր սուրբական նրբամտութեամբը մեր երախն ու լեզուն ալ զննելով դեղ ու դարման ընել պիտի ուղէ. բայց մենք մեր ցաւն իրեն յայտնելէն վերջը դիւրին է և միմիայն ճշմարտութեան

դեղարանը կրնայ գտնուիլ . այն է , սրբազատէս խոտառովանիլ որ իւր յիշած ժողովը Տիեզերական չէ . այս է մեր հիւանդութեան թէկ հատիկ դեղը եւ ասով կը տեսնուի իւր ճշմարիտ ճարտարութիւնը , բայց եթէ ասկէ դուրս ուրիշ բան խօսի , պա-

տասխանը միշտ հարուած պիտի լինի , ուստի այն ատեն իրաւունք չունենար յարձակումն անուանել մեր խօսքերը , որ իւր գաղտնի յարձակմանց եւ որոգայթաւոր հարուածոց դէմ պաշտպանողական յայտնի հարուածներ են .
Ս . Վ . Սարգիսեան :

ԳԻՏԷՔ ԶԻՆՉ ԱՐԱՐԻ

Յովն . ԺԳ . 12 .

Գիտէք զոր արդէն արարի 'ի ցոյց' սիրելեացդ իմոց .
Ծուր արկեալ 'ի կոնք' ձեռք սրբեցի բիժ յոտից ձերոց .
Չեղ խոտարհութեան' այսու զկանոն' նոր աւանդեցի ,
Ասարժւոք առնել' սէր անկեղծ զնոյն ընկերաց ձերոց .
Հարցէք , սիրելիք , թէ առ ինչ Տէրդ հաստիչդ համայնից ,
'Վենջակ սփածեալ' հողոյս լուանալ' խոնարհի ոտից .
Սովաւ զվառի առ 'ի ձէնջ մաքրեալ' ստուերականին ,
Տամ ձեզ արչաւել' նորոյս 'ի շաւիղ որ հանէ յերկին :
Հարցէք ինձ թէ էր , աղտեղի օտից' չար աշակերտին ,
Լուանալ զկնքեր ձեռքդ եւ բացեր զ'ի ծնէ կուրին .
Սովաւ եւ զձեզ կամեցայ վարժել' ընդ չարին բարի ,
Լռնել ում փութայ' զձեզ 'ի ժանիս մատնել ոտիին ,
Գիտէք սիրելիք' Լրարիչս այսօր երկնի եւ երկրի ,
'Օառապիցդ ոտից' լուացման նստիմ սիրով անթերի .
'Օն յայսմ հետէ վեհադոյնն 'ի ձէնջ կրտսերոյն պարտի ,
Տանիլ յարգանաց' առ որ իսկ Տէրս զոյն արարի :
Հարցէք , սիրելիք' Պետրոսի ձերոյն թէ խորշիս զմէ' ,
Ոտիցդ որոց պէտք են մաքրութեան 'ի լուացմանէ ,
Թէ ոչ մի անգամ , մատուցես զոտն , հուպ յայս յաւազան ,
Լնբաժին մնայ' ձրիցն որ յինէն տսեմ յամենայն :
Գաղթիք Յուդայի' թէ առ ինչ 'ի սէր շնչին արծաթոյ ,
'ՕՏէրդ ձեպես մատնել ասիրատ' մշակացն այգւոյ .
Լրդարեւ եկի' մահուամբ ճողոսրել' զաղբն մարդկային ,
Բայց գոյ դաւաճան' բաբունւոյս բազմաց նմա անկ չէին :
Մատերուք 'ի ճաշ' հնոյ օրինաց' գառին զսակական ,
Որոյ 'ի լման ձեզ' նոր ունիմ աալ' խորհուրդ Փրկչական .
'Օհաց եւ գինի զմարմին եւ զարիւն իմս իսկական ,
Որ քսուիլ մեղաց' ճաշողաց զնոյն լիցի 'ի յապայն :

Իսթապիլ Բագրատունի :

ԿՐԹԱՐԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

ՊԱՍ Պ.

ԱՄԱՆ ԱՆՈՒՇԱՀԱՏՈՒԹՅԱՆ

«Եւ մինչ էր 'ի Բեթանիայ 'ի տան Սիմովնի բորոտի բաղմեալ, եկն կին մի որ ունէր շեշ իւղոյ նարդեան աղ-նուի մեծագնոյ, և բեկեալ զընէն՝ եհեղ 'ի վերայ գլխոյ նորա : Եւ աշակերտքն զգարէին և ասէին : Ընդէր եղև կորուստ իւղոյդ այդորիկ : Մարթէր զայդ իւղ վաճառել աւելի քան երեք հարիւր դահեկանի, և տալ աղքատաց : և զայրանային նմա յոյժ : Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա . Թող տուք դմա՝ զի՞ աշխատ առնէք, զի գործ մի բարի գործեաց դա յիս : Յամենայն ժամ զաղքատս ընդ ձեզ ունիք, եւ յորժամ կամիք՝ կարող էք առնել նոցա բարիս, այլ զիս ոչ յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք : Դա զոր ունեցո՞ւ աբար . յառաջագոյն խնկեաց զմարմին իմ 'ի նշան պատանաց : Ամէն ասեմ ձեզ, Ուր և քարոզեսցի Աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարհ, և զոր աբար դա՝ խօսեսցի վրան յիշատակի դորին ո : Մար. ԺԴ. 3-9 :

ԱՒԵՏԱՐԱՆՆ շատ կը տարբերի միւս պատմութիւններէն : Ինչ որ միւս պատմութիւններն մեծ փութով կը հաւաքեն, Աւետարանն կը թողու զայն, անտես առնելով . իսկ ինչ որ միւս պատմութիւններն կ'արհամարհեն և կը թողուն, Աւետարանն կ'ամփոփէ զայն մեծաւ փութով : Քանի՞ քանի՞ մեծամեծ անցքեր կան, Յիսուս Քրիստոսին ժամանակակից, որոց մասին լուութեամբ անցած է Աւետարանըն, սակայն սրբագործած պահպանած է այրի կնոջ լուսնային յիշատակն,

զոր ձգեց նա 'ի գանձանակն ողորմութեան : Յիսուս Քրիստոս կամեցաւ նսեւ որ մինչեւ 'ի կատարած աշխարհի յիշուի Եկեղեցւոյ մէջ այն ողնիւ իւղոյ յիշատակն, զոր Մարիամ եհեղ 'ի զլուխ Փրկչին :

Յիսուսի Քրիստոսի խօսքն կատարուեցաւ ամենայն լուութեամբ : Աւետարանն տարածեց ամեն ուրեք այս կնոջ յիշատակն, և ինչպէս որ Յիսուսի բարեկամ Ղազարու տունն, նոյնպէս եւ Եկեղեցին՝ Աստուծոյ տունն լցուեցաւ անուշահոտութեամբ աղնիւ իւղոյն :

Սոյն կնոջ համար, սոյն կնոջ պատւոյն համար է, որ պէտք է պահպանուի այս պատմութիւնն . բայց 'ի հարկ է նոյնպէս կը պահպանուի եւ մեզ համար : Վասնից ինչպէս կարելի է կարծել թէ Աստուած պատուեց մի գործ, որ արժանի չէր պատւոյ : Ի՞նչպէս կարելի է կարծել թէ ինչ որ պատուոյ արժանի է յաչս Աստուծոյ՝ օգուտ չէ նսեւ մեր հոգեւոր շինութեան համար : Աւետարանի մէն մի պատմութիւնն, մէն մի գիպուածն, մէն մի գիծն, իւր գործադրութեամբ, է 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի շինութիւն հոգւոյ :

Մի պատմութիւն կայ միայն, որ չէ 'ի փառս Աստուծոյ եւ 'ի շինութիւն մարդկան, զոր կարգալով խկոյն կը բորբոքիմք, իսկայն կուզեմք դատաւարաւել այն անձինքն, զոր կը տեսնեմք յանգիմանուած Յիսուսէն : Այս մասին հարկ չը կար մինչև անգամ որ Աւետարանն յայտնէր թէ նոցա տրանջման գործին Յուդան էր . հարկ չը կար որ մերկայնէր այս անարժան առաքելոյն դադանի շարժառիթն : Մէք արդէն կը դատաւարունմք, որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս դատաւարաւեց, եւ այս շատ բնական է : Սակայն եթէ մեզ

լինէի՞նք առաքելաց տեղ, միթէ առաջ
յին անգամ այնպէս պիտի չը խօսէի՞նք,
ինչպէս նորա խօսեցան :

Միթէ այսոր իսկ, հաղարաւոր ա-
ռիթներու մէջ, չե՞նք խօսիր նոցա
պէս : Մեր դարն որ հետամուտ է օգ-
տակարութեան եւ անտեսագիտու-
թեան, մեր դրական դարն, ինչպէս
կը սիրեմք անուանել, միթէ Յուդայ-
էն տւելի լաւ պիտի ըմբռնէր ոյն ա-
նօգուտ հեղու մի իւղոյն և ոյն մեծա-
գին պատիւն : Տարակոյս ունիմե՞ս, որ
մեր դարուն մէջ, մարդիկ փոխանակ
զարմանալու մարդկութեան Բարեկամ
Յիսուսի կարեկցութեան վրայ և ըս-
քանչանալու, որ հայերն բաղմացոյց
ի կերտիւր հաղարաւոր նքիթեաց,
թերեւս պիտի զարմանան Յնացորդ
կատորներն խնայողութեամբ ժողովե-
լու աշխատութեան համար : Ուրե-
մքն ինչպէս կարելի է որ այս վայրկե-
նական բերրութեան համար յանօ-
գուտս թափուած իւղն և բեկուած
ժիշն հաճելի լինի այն անձանց, որոնք
շատ անգամ հոյակապ տաճար մի տե-
սած ժամանակ կ'ստեն. « Ափսո՛ս այս
քան աշխատանքին և կորսուած դրա-
մին : Քանի մի սերունդներ աշխատել
են ոյն հոյակապ շէնքն բարձրացնե-
լու և տակաւին աւարտած չեն : Ի՞նչ
է այս. ինչու համար այսքան աշխա-
տանք : Աստուած չը բնակիր ձեռա-
գործ տաճարաց մէջ. մի անշուք շէ-
նուածն եւս բուական է : Ապաստա-
նարան, պատշաճաւ որութիւն, եւ
ամփոփումն մտաց, ահա՛ ամենայն
բան : Ի՞նչ պէտք են ուրիշ շքեղու-
թիւններն : Գեղեցիկ տաճարն մի գե-
ղեցիկ բան է. բայց գեղեցիկն կարե-
ւորաց կարգը չէ : Հաղարաւոր աղ-
քաններ կան, որ կարեւոր կարօտու-
թիւններ ունին և կ'աղաղակին : Պէտք
է դադարեցնել նոցա աղաղակներն,

և ահա այն ժամանակ մէք տաճար-
ներ շինած կը լինիմք. երբ աղքատ-
ներ չեմք ունենար, այն ժամանակ կը
շինեմք, եթէ պէտք են, մեծամեծ տա-
ճարներդ :

Կը տեսնեմք ահա, որ մեր Փրկիչն
խկտպէս միայն առաքեալներն չէ, որ
կը յանդիմանէ, և նորա պատասխա-
նքն միայն Մարիամի արարքն գովա-
բանելու համար չէ : Նա կը ներէ քան
թէ կը ջատագովէ : Նա կարեկցութիւն
կը խնդրէ Մարիամին համար քան թէ
ներբողներ : Նա կը սրտուէ միայն
Մարիամի դիտաւորութիւնը : Ուրեմն
խնդիրն ամենեւին Մարիամի արած
պատուոյ ձեւին կամ նիւթին վրայ չէ,
այլ նորա սրտին կամ նպատակին : Փր-
կիչն կը փափաքի միայն որ չը վնասը-
նեն ոյն կինն. վասն զի այս մարդա-
սէր Տէրն կ'ասէ թէ՝ Մարիամ գործ մի
բարի գործեաց յի :

Արդեօք ոյն գործն ամենէն լաւն
էր իւր նիւթոյն և ձեւին մէջ : Առ-
դեօք նոյն ժամուն և նոյն դրութեան
մէջ ամենէն յարմար և վայելուչն ոյն
գործն էր : Այս մտօնն չը խօսիր մեր
Փրկիչն. ոյլ մի բան միայն կ'ասէ.
« Գործ մի բարի գործեաց դա յիսդ :
Քննեմք այս խօսքերու իմաստն և ամե-
նէն առաջ ուշադրութեան առնուիմք
վերջին խօսքերն : Մարիամի արած գոր-
ծքն բարի էր Յիսուսի Քրիստոսի նը-
կատմամբ : Այսչափ միայն կը յայտնէ
մեր Փրկիչն : Նա չ'ասէր բնաւ, թէ
գործն բարի էր ինքնին, այլ թէ բա-
րի էր Յիսուսի իրեն նկատմամբ : Ի՞նչ
կամի արդեօք հասկացնել այսու : Այս
է արդեօք Յիսուսի չափն եւ կշիւն :
Սովաւ կը կշռէ և կը գնահատէ որ և
իցէ գործոյ բարի լինելն : Բաւական է
արդեօք որ մի գործ բարի լինի միայն
այն պատճառաւ, որ Յիսուսի նկատ-
մամբ եղած է : Ինչու համար արդեօք

պարզապէս չ'ասէր թէ՛ Մարիամ՝ բարի գործ մի գործեաց , այլ յատկապէս կը յաւելու գործեաց դա յիս . միթէ ամեն գործ միայն այն ժամանակն բարի է , երբ առարկան Յիսուս Քրիստոսն է : Ի՞նչ էր այս գործն , եթէ ոչ , մի պատիւ , մի յարգանք Յիսուս Քրիստոսին : Այդանէ՛ք արդեօք այս յարգանքն որ տրուեցաւ Յիսուսին , որ արժանի է ամենայն յարգանաց : Բայց ոչ ապաքէն այսու կը զանաւորեմք մեր յարգանքներն : Ասե՛ք արդեօք թէ՛ այս յարգանքն անպատիւ էր և անտեղի . ասե՛ք արդեօք թէ անխոհեմ էր իւր կերպն և ձեւն : Եթէ այսպէս աւսենք , ուրեմն պէտք չէր որ նոյն կիսնայնպիսի անասանայն գովաստի արժանանար . սակայն արժանացաւ նա եւ պէտք չէ աշխատ առնել զնա և վերադարձուլ : Վասն զի եթէ յարգանաց ձեւն յանդիմանութեան արժանի կ'երեւի մեզ , բան մի կարող չ'ուր ասել մեք առարկային համար , որ է Յիսուս Քրիստոս : Ուրեմն փոխանակ ածապարելու և դատելու թէ ի՞նչ արար Մարիամ , և փոխանակ քննելու՝ թէ ի՞նչ կարող էր առնել , ամենէն առաջ տեսնեմք թէ ի՞նչ կամեցաւ առնել . թէ զո՞ր կամեցաւ յարգել , և որո՞յ սիրոյն համար եհեղ իւրն աղիւ և մեծագին : Ապա հարցնեմք մեզ թէ արդեօք այն գործն , որ բարի է Յիսուսին նկատմամբ , միթէ բարի չ' ամենայն մասամբ եւ ամենայն բովանդակութեամբ :

Բաց յայտնաիւ եթէ միանգամ ըմբռնեմք գործն սոյն իմաստով , որ մի յարգանք է այն առ Յիսուս , այն ժամանակ կը տեսնեմք այն զգացումներն որ նոյն գործն ներշնչեցին : Այս յարգանքն , այս պատիւն ոչ թէ միայն հաճելի էր այն սրտածառաւ , որ ուղղաւ էր Յիսուս Քրիստոսին , այլ որ նոյն ինքն Փրկիչն արժանի էր այս պատուոյն :

Ինչ կամին թող խօսին ձեւոյն վրայ , սակայն սոյն յարգանքն կը յայտնէ աւան քան , ինչ որ քրիստոսեաց հոգին պէտք է զգայ Յիսուս Քրիստոսին համար : Եւ արդարեւ ի՞նչ պէտք է տեսնեմք մեր մեր Աստուածամարդ Փրկչին , և ի՞նչ պէտք է որոնէ նա մեր սրտին մէջ , մեր պատիւ եւ յարգանք մատուցած ժամանակ : Ի՞նչ , միթէ բաւական է միայն որ սքանչանամք նորա վերայ , յարգեմք զնա և ՚ի վեր դասեմք մեր մոքով քան զամենայն իմաստուն , քան զամենայն հերոս , քան զամենայն զիւցազուռ եւ քան զամենայն մարդիկ : Ոչ , այլ ինչպէս որ նա իւր անձն տուաւ մեզ համար , մեք եւս պարտիմք տալ մեր անձն նորա համար : Թէ մեք և թէ ինչ որ ունիմք բոլորն նմա կը պատկանի : Ի՞նչ որ առնեմք և ինչ որ զսկեմք նորա համար ամենեւին չը հաւասարիր այն մեծ զսկին , զոր արար Նա մեզ համար : Պէտք է ուրեմն , պատրաստ լինիմք ամեն բան թողուլ նորա ծառայութեան և փառաց համար : Ի՞նչ էր արդեօք Մարիամին արածն , եթէ ոչ այս ամենն հաւմանգամայն :

Կը տեսնեմք ահա , որ Մարիամ իւր ունեցածներէն ամենէն մեծագինն , ամենէն աղնիւն և բնորոն կը հեղու , կը կորուսանէ ՚ի պատիւ Յիսուսի Քրիստոսի . փասն զի արդարեւ կամեցաւ կորուսանել , ինչպէս եւ աշակերտքն առարկելով թէ՛ Ընդէ՛ր է իրաւաբէր զայդ այդո՞րիկ , աւելի լաւ կը բացատրեն Մարիամի միտքն , առանց երեւակայելու և ՚ի խորս թափանցելու նորա զիւտաւորութեան : Բաւական չէ միայն անուշահոտ իւրն գործ դնելն , եթէ Մարիամ չը կորուսանէ զայն : Եւ որովհետեւ հեղուլ միանգամ և բոլանգակ ՚ի գլուխ Յիսուսի Քրիստոսի՝ կը նշանակէ կորուսանել , ուրեմն Առ

բիւմ կամեցաւ արդարեւ կորուսանել զայն : Նա լաւ համարեց կորուսանել նախընտրել զայն ուղղակի ի պատիւ Յիսուսի Քրիստոսի : քան թէ դորձ զնել թերեւս օգտակար և աւելի խնայողական կերպիւ : Այն տարակոյս չը կայ որ Մարիամ ունեցած հարբուտութեան մէջ նոյն ազնիւ իւզն ամենէն մեծագինն էր : Այն տարակոյս չը կայ որ Մարիամ եթէ միայլ մեծագին բան ունենար , անշուշտ առաջ զայն պիտի դնէր : վասն զի կը տեսնեմք որ հեղուկ միայն գոհ չը լինիր , այլ շինեալ կը բեկանէ , այն կձեայ շինն որ զայն անուշահոտ իւզն կը պարունակէր : Այս էր , որ առ իմ կուտար Յուդային զայրացմամբ աղաղակելու , Ընդհին է իրարայայտ . վասն զի ծաւալուած անուշահոտութիւնն կարող էր զուարճութիւն տալ իսկ շինի բեկումնն ինչ օգուտ կար : Բայց շատ կը սխալմք երբ այսպէս մտածեմք , Մարիամի դիտաւորութիւնն այն էր , որ անուշահոտ իւզն հեղուկ զուարճութիւն պատճառէ , այլ նա կը փափայէր կորուսանել ինչ որ իրեն համար թանկագինն էր : Նա կամէր յայտնել եւ հաստատել միանգամայն , որ չունի ոչ ինչ առաւել մեծագին քան զՅիսուս Քրիստոս : Նա կը յայտնէր , որ պարտատ է ամեն զոհողութիւն առնել իւր Փրկչին համար : Նոյն սրտեհ առթիւ Մարիամ ազնիւ իւզն միայն եհեղ ի գլուխ Փրկչին , որ զոհ էր և միանգամայն յարգանք , որ իրական գործ էր եւ միանգամայն նշան իւր սրտի զգացման և դիտաւորութեան : Նա կը նուիրէ և կը պաշտէ : Այս դիտաւորութեամբ ահա եհեղ նա աղնիւ իւզն , այս դիտաւորութեամբ եւ բեկ նա կձեայ շինն : Եւ ինչո՞ւ արդեօք օւրիշ բան չունի Մարիամ որ կորուսանէ այն Փրկչին համար , որ իւր անձն

կորոյս , իւր անձն ուրացաւ Մարիամին համար : Ինչո՞ւ արդեօք Մարիամ չը կարողանար խորտակել , բեկանել իւր անձն իւր Փրկչին համար : Այն , եթէ լաւ քննեմք , կը տեսնեմք , որ Մարիամ երբ անուշահոտ իւզն վտակութեն կը հեղու իւր Փրկչի օրհնեալ ծաւալուն վրայ , նոյն վայրկենէն կը հեղու միայլ ազնուագոյն անուշահոտութիւն : Երբ շինն կը բեկանէ , յորմէ կը ծաւալի բուրումն անուշութեան , նա ընդ նմին կը բեկանէ իւր զղջացեալ սիրան , յորմէ կը ծաւալին նոյն տան մէջ վիշտ , սէր և յոյս , որք առաւել ազնիւ են քան զըստասան , քան զկրկնորուկ եւ քան զնուենիս անուշուհն : Դուք չը նշմարեցիք այս հոգեկան անուշութեան ծաւալումն , մի անհամբեր և աններող աշակերտք : Դուք միայն նարգեան իւզն և բեկուած շինն տեսաք : Ի զուր ծաւալեցաւ ձեր առջեւ Մարիամի սրտի անուշահոտութիւնն , բայց ձեր Տէրն հոտոտեց զայն : Նա հասկցաւ և գնահատեց այն գործըն , զոր ձեր հպարտ սրտերն տակաւին կարող չէին բռնառնել և զգալ : Նա խոր թափանցեց և կարգաց ինդձ Մարիամին ներքին վիշտն : Նա լսեց նորա զղման ներքին արտասուներն , որոնք կարող չէին թերեւս հեղանիլ և կաթիլ կաթիլ հոսել նորա սրտին վրայ : Յիսուս կը տեսնէ այս համար և լռին վշտաց գաղտնիքն : Փրկչին և մեղաւոր կինն կը ճանաչեն եւ կը հասկնան զերեսար : Լուռ են նոքա , բայց այս լուրութեան մէջ մի սքանչելի և անպատմելի գործ կը կատարուի , զոր դուք կարող չէք հասկնալ և բռնառնել , մինչեւ որ չզգար նոյն վիշտն և նոյն սէրն , մինչեւ որ չը ծաւալէք Յիսուսի գլխին վերայ նոյն անուշահոտութիւնն , մինչեւ որ չը թանսք նորա ոտքերն ձեր արտասուներով և մինչեւ որ չը բեկանէք ձեր

սիրան նորա առջեւ :

Մի ասէր ուրեմն Մարիամին. Ընդէր է իրո՞ւրդ այդ : Վասն զի նա վշտահար է, նա զգածուած է, նա յափշտակուած է եւ կարող չէ ձեր խօսքերն լսել եւ հասկնալ. եթէ այս վիճակին մէջ չը լինէր, անշուշտ պիտի ասէր ձեզ. «Ես կը ցաւիմ, կը վշտաւեամ աւելի այն պատճառաւ, որ կարող չեմ աւելի գոհել, աւելի կորուսանել. Ախ, ինչքան փոքր բռններ են այս ազնիւ իւղն եւ այս կձեպայ չիւն, ի՞նչքան փոքր է սրտիս համար աշխարհն բոլանդակ : Ախ, ինչու չեմ կարող իմ սոյն ուրախական յափշտակութեանս մէջ, իմ Փրկիչս առջեւ, առ ոտն կոխել ամեն բան, ինչ որ զարմանալի է աշխարհին համար, ինչ որ կը պատրեն մեր զգայարաններն ինչու համար կարող չեմ առ ոտն կոխել ամեն շքեղութիւն, ամեն փառք եւ ամեն վայելչութիւնք արքայականք : Բայց ես կ'առնեմ, ինչ որ կարող եմ որպէս զի իմ Փրկիչն ճանաչէ որ ես զինքն կը սիրեմ : Ինչ որ ես կը նուիրեմ, ինչ որ ես կը զոհեմ, արքա արժանի չեն զոհ անաւն անգամ կրելու : Սորա միայն նշաններ են : Ախ, երանի թէ սոյն նշաններն կարողանային ճշգտիւ յայտնել, ինչ որ կը յուղի, ինչ որ կ'անցնի իմ սրտիս մէջ » :

Այսպէս կը մտածէ ահա Մարիամ, այն կ'երեւի ահա իւր բոլոր վարմանց մէջ : Երբէք բաւական չեն նորա համար բեկուած չիւն եւ ծաւալուած աշուշահոտ իւղն : Նորա սիրտն վառուած է. նա յանձն կ'առնու մի ամեն նախնարհ պաշտօն. նա օտարի տան մէջ կը բուսայ Յիսուսի ոտքերն, որ տան տիրոջ սրտաւարութիւնն էր : Նա կը բուսայ ոչ թէ լըտով, այլ ազնիւ խղով : Նա կը սրբէ ոչ թէ զենջակով, այլ իւր մաշկով : Միով բանիւ, նա գործ կը

գնէ ամեն ցոյց, ամեն նշան երկիւր շաճութեան եւ երկրպագութեան : Նա կը խոնարհի, նա կը պաշտէ, նա չը խօսիր, վասն զի խօսքն բաւական չէ նորա զգացածներն արտայայտելու. վասն զի նորա պաշտածն միայն մարդ չէ, եւ ոչ առաջինն ՚ի մարդկանէ, այլ իւր Փրկիչն, իւր Աստուածն :

Եթէ աշակերտներն կարող չէին Մարիամի սրտին մէջ տեսնել ինչ որ իրենց Վարդապետն կը տեսնէր, գո՛ւէ կարող էին ենթադրել, կարող էին մուկաբերել Մարիամի սէրն, վիշտն եւ երախտագիտութիւնն : Նոքա կարող էին ենթադրել որ այս փափուկ սիրան այս ազնիւ հոգին, երկար ոպասելէն զինի, իւր փրկութեան իշխանին հանդիպելով, կարող չէր ժուժել, կարող չէր իւր սրտի թոխն սանձահարել. կարող չէր երկար ժամանակ խորհիլ եւ գտաւել թէ՛ ինչ ձեւ յարգանք պէտք է մատուցանէ Յիսուս Քրիստոսին : Ի՞նչ կը լինէր արդեօք եթէ աշակերտներն ճանաչէին, եթէ հաղորդ լինէին մանաւանդ այն զգացումներուն, որոնք Մարիամի սիրան ու հոգին կը յուղէին : Նոքա չէին կարծէր եւ չը գիտէին տակաւին թէ այն օրն երբ Յիսուս կը ճաշէր իրենց հետ Սէմեի սեղանին վրայ, իւր առաքելութեան եւ պաշտօնին վերջին օրն էր. վասն զի հասած էր ժամն չարչարանաց :

Աշակերտք չէին նախատեսեր նաեւ, որ իրենց Վարդապետի ճանապարհն Բեթանիայէն ՚ի Բեթփաղէ, Բեթփաղէէն յԵրուսաղէմ, էր ճանապարհ մահուան. չէին գիտեր, որ իրենք կ'ուղեկցին նմա ՚ի տեղի չարչարանաց եւ օրերն կարճեալ են արդէն : Ի՞նչ կ'առնէ : Միթէ կամեցան նոքա հաւատալ, երբ Փրկիչն կը խօսէր իւր մօտակայ մահուն համար, ցորենի հա-

տին համար, որ պէտք է մեռնէր, որ վերստին ծնանի, բարձրագոյն տեղի և շատ արդիւնք ապր: Կամեցան նորա հաւատաց Բարձրագոյն ի խաչ, բազմեւ լոյն ի գահն խորհրդուոր, որուն վերայէն առ ինքն պիտի ձգէր ամեն մարդիկ: Քաւ լիցի, Տէր, կ'աղաղակէին նորա. քաւ լիցի Տէր, չը պատահիր քեզ այսպիսի բան: Արդեօք խեղճ կինն հաւատաց աւելի պարզութեամբ, արդեօք աւելի լաւ հասկացաւ նա: Արդեօք աւելի թափանցեց նա ի խորս խորհրդայ Խաչն, որ յայտնուած էր, բայց Յիսուսի հետ անբաժան չընդ աշակերտներն տակաւին հաւատացած չէին: Արդեօք Մարիամ կանխեց քան զաշակերտան Խաչի խորհուրդն հասկընալու: Լսեցէք Յիսուս Քրիստոսին, թէ ինչ կը խօսի Մարիոսի Աւետարանին մէջ. « Ծառաջագոյն խնկեաց (Մարիամ) զմարմին իմ ի նշան պատանացոյ: Եւ պահպանած էր այն իւղն իմ թաղման տուր համար: Թաղման աւուր համար: Բայց Մարիամ արդէն գործ կը դնէ զայն իւղն, արդէն կը հեղու ամբողջապէս Յիսուսի գլխոյն եւ ոտից վերայ: Հասած է ուրեմն թաղման օրն, և արդէն կը թաղէ՝ ուրեմն Մարիամ զՅիսուս: Այո, Այո, այն օրն, ըստ հաւատոյ Մարիամի, արդէն օր թաղման է: Նորա վիշտն կը կանխէ քան զթամն սգոյ: Եւ արդէն կը տեսնէ զոհն կատարուած. նա կը տեսնէ զոհն հարեալ, որ իւր առջեւ կը շարժի, նա կը տեսնէ Գառն Աստուծոյ զննուած, արիւնաթաթաւ, անջուռն և անմուռն: Մարիամ իրեն հետ խօսող Յիսուսին թաղման պատիւ կը տայ, կը ինկէ, կ'անուշահտէ այն իւղով, զոր պահպանած էր անկենդան մարմինն օծանելու համար: Այսչափ կենդանի է ահա Մարիամի հաւատն, այսչափ կանխած է ահա

նորա վիշտն, նորա յաւն յաւաք բան զժամանակն. այսչափ թափանցած է նա ի խորս մտաց և խորհրդոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ի՞նչ կը կարծէք, մի թէ Փրկիչն չը տեսնէր այս ամենն, մի թէ չը կարդար Մարիամի սիրտն, մի թէ չը նշմարէր նորա հեղ, ամբիժ և ջերմ հաւատն: Այո, կը նշմարէ, կը տեսնէ, ուստի եւ Մարիամի գործն Բարձր կ'անուանէ, որ բարութեան ամեն պայմաններն իւր մէջ կ'ամփոփէ:

Ո՛հ, կը տեսնէք ահա, որ կարող չեմք մեր ասել Յուդայի հետ. « Ինչդէր է կորուստ իւղոյ պղծորիկոյ: Վասն զի կորուստ չը կայ բնու: Մարիամի հաւատոյ և սիրոյ օրինակն նոյն հաւատքէն և սէրէն դարուց ի դարս իւրեւ կենդանի անուշահտութիւն ունիւ և ծառայուած հոգեւոր շինութիւնն, հազար և հազար անգամ աւելի կ'արժեն քան հեղուած աղիւ իւղն և բեկուած շիւն: Բայց եթէ այն կինն իւր հաւատոյ աջօք Յիսուսի Քրիստոսի մահն եւս չը նշմարէր, այս քան մօտակայ, այսքան դառն, այս քան անխառափելի, դարձեալ կղզար, որ իւր հետ խօսող աշխարհի Փրկիչն և Աստուծոյ Որդին պիտի չը մնար միշտ երկրի վերայ: Օր մի պիտի թողուր աշխարհս, ուր իւր ներկայութեամբ կը լուսաւորէր մեր տարագրութեան, մեր պանդխտութեան մթութիւնն: Օր մի պիտի թողուր աշխարհս, եւ իւր շնորհօք և ճշմարտութեամբ զննուէր խօսքերն այլ եւս պիտի չը լուսէին: Կրդգար Մարիամ, որ աղքատներն միշտ մեզ հետ ունիմք, բայց ըզ Յիսուս պիտի չը կարողանամք միշտ մեզ հետ ունենալ: Բայց յայտնանէ, Մարիամ կարող չէր առաքելոյ պէս միշտ Յիսուսի Քրիստոսի հետ ջրիլ և նորա տեսութեամբ և խօսքերով կրչաւանդ: Արդեօք տեսած էր նա շատ

անգամ զՅիսուս . արդեօք լսած էր երկար ժամանակ նորա խօսքերն : Ան՝ ծանօթ է մեզ այս կէտն : Բայց որչափ փոքր բան էին սոյն օրհնեալ հանգիստներն համեմատելով սովորական ընկերակցութեան հետ . որչափ հազուագիւտ էին , համեմատելով Մարիամի զգացած կարօտութեան հետ : Այն , ինչ յատկացուած էր , ինչ հրճուանք կը գիտէր , կը տեսներ Յիսուսի գալուստն : Ինչ շատապաւ , ինչ եռանդով կը չափէր յոսա Յիսուսի և կը պատրաստուէր նորա աստուածային խօսքերն լսելու , ճաշակելու և մի հատն անգամ չը կորուսանելու : Յաւիտեան կանուածեան շափ մեծ սոյնպիսի մի երջանիկ ժամու մէջ , եթէ Մարիամ առ վայր մի կը մոռնայ ողբաւանդներն , (որք ՚ի բացակայութեան Յիսուսի պիտի ներկայացնեն զնա) և կ'երթայ զոհելու այս աստուածային բարեկամին համար իւր ժամանակն ու ճօխութիւնն : Այն ժամ Մարիամ կ'աճապարէ ծառայել և պատուել զնոյն իսկ անձն այն Փրկչին , զոր յետ ժամանակաց պիտի յարգէ և պատուէ անշուշտ յանձն ողբաւանդ , եթէ այսչափ փափուկ է Մարիամի գիրքն , ո՞վ կարող է ուրեմն չափանել սոյն գիրքէն . ո՞վ կարող է համարձակիլ այդանել և կշտամբել զՄարիամ , եթէ ոչ այն սառն սրտերն , որոց աչքին , ինչ որ սովորական չափով չէ , անմտութիւն է և անպատեհութիւն , որոնք այլոց խնայութիւն եւ ժողովարարութիւն կը քարոզեն , բայց իրենք ոչ ժողովարարութիւն ունին և ոչ չափաւորութիւն :

Մխիթարուէ , Մարիամ . այն Աստուածն , որ սիրով մարդ եղաւ , նա կը ներէ և կը թողու՝ զինքն սիրողներու պարտքն : Քաջաբերուէ եւ դու , խեղճ ժողովուրդ , որ հեղ և մարդասէր թաղաւորի դարստեան աւետիան

լսած ժամանակ , նորա շուրջն բոլորեցար և յաղթարան հանդէս մի կողմեցիր մինչեւ ՚ի բաղնիքն տիրապան : Յիսուս խօսեցաւ . կարող ես դու ուրեմն , ժողովուրդ , հետեւիլ որակաւորմանն , կարող ես տարածանել հանդերձներդ ՚ի պատիւ հեղ սրբային , կարող ես արմաւենի ոստեր տիտել , որպէս զի փոշոտ ճանապարհի վերայ կանաչեղ կոտար մի պատրաստես Յիսուսին : Մի երկնիւր , որ Յուդան պիտի աղաղակէ . « Ընդէր է կորուստդ այդ ունորա Տէրն և վարդապետն կամի , որ լինի այդ կորուստն , և նորա գթութիւնն ներողամտութիւնն խոտաւորուած է ձեր երգերուն և արմաւենիներուն » : Զէ ասուած բնաւ թէ վերջին դատատանի օրն պիտի չընկուի ամենաբարեւ և ամենասուրբ օրոյ յորդութեանց կամ չափազանցութեանց : Բո սէրդ կը զեղանի , քո սէրդ կը յորդի , ժողովուրդ , և այս յորդութեան նշաններն են նուրախական երգերդ , հանդերձներդ տարածումն եւ կանաչ ոստոց տիրաւումն :

Հարկ կայ դարձեալ խօսիլ թէ օրչափ ուսումն կը ներկայացնէ մեզ սոյն պատմութիւնն : Որչափ քննեցինք , որչափ խոր թափանցեցինք , այնչափ դասեր և խրատներ ելան անուշահոտ ամանի անուշահոտ պատմութենէն : Քննել անգամ հարկ չէր , բաւական էր միայն կարգաւ զայն , սոյն մեծ և փրկարար դասն գտնելու և ուսանելու համար , այն է՝ մեր նմանեաց , մեր եղբայրք գործոց մէջ գործողն Դիւանդութիւնն կամ սրբին նայել :

(Երբանայիւն)

ՔԷՓՈՒՐ ԿԱՍՏՈՆ ՔԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՐԷԻՅ

Հրէից Քաւութեան Տօնն չը գիտեմք թէ ուրիշ տեղեր ինչպէս կը կատարուի, բայց Երուսաղէմի մէջ այնչափ խիստ պատրաստութիւններ և ծովնապահութիւններ կան, որ ափշութեան արժանի է: Տօնախմբութեան օրն հասած ժամանակ, արտասուայ և խոր հառաչանայ հետ՝ շատերն իրենց կուրծքերն կը ծեծեն և դարհուրելի շարժումներ կ'անեն:

Այս ատրի Քաւութեան տօնակատարութեան ժամանակ, որ ամսոյս 9ին պատահեցաւ, մի Հրէայ սաստիկ ծովնապահութիւնն և կուրծքը ծեծելէն ժողովարանի (Սինագոգայի) մէջ նստադնուր ընկաւ և մեռաւ:

Արդարեւ՝ մի կողմէն խիստ սրտաշարժ տեսարան կը ներկայացնէ Հրէից հայրենասիրութիւնն, որոնք ամեն տարի խումբ խումբ 'ի Պաղեստին կը գիւմեն, գետիններ կ'առնուն, բնակութեաններ կը հաստատեն և շատ անգամ Սողոմոնեան Տաճարի պարսպին տակ, ծեր և մանուկ, շարան շարան կը կանգնին (ըստ որում՝ իրաւունք չունին Քրիստոնէից նման պարսպէններս և 'ի Տաճարն մտնելու) իրենց երեսներն պարզապէս քարերուն կը քսեն, կը հեկեկան, կ'որոտասուեն և յարտասուս կը շարժեն անսոցներն: Բայց միւս կողմէն ևս շատ ցաւալի է, որ Քրիստոնէութեան ծոցոյն մէջ, Մեծիայի գալստեան յիշատակներով նուիրագործուած Երկրին մէջ, տակաւին խոտիւ կը շարունակեն իրենց Հրէական օրինապահութիւն, որուն մէջ, Աստուածաշունչն արտաբայ, խիստ անհեթեթ այլանդակութիւններ կան, լճերէս Թալմուտի եւ Տօրայի քաղմադիմի մեկնութիւններէն տարածուած խաղաղեան մէջ:

Շատ զարմանալի է, որ յատկապէս

Հրէից քրիստոնէական վերադարձին համար կազմուած Անգղիական առաքելական Ընկերութիւնն, որ ձրի հիւանդանոցներ, դեղարաններ, բժշկաներ, դպրոցներ եւ քարոյշներ ունի Երուսաղէմի մէջ, իւր մեծածախս դահլույթեանց փոխարէն խիստ ստիպաւ կը յաջողի Հրէաներ շահել 'ի քրիստոնէութիւն: Քարոյշներու անգուլ գործունէութեան պէմ՝ կ'երեւի նաեւ ունկնդիր Հրէից կողմէն սաստիկ ընդիմութիւն և ատելութիւն: Արեւմտի կը տեսնուի, որ քարոյշն կը քարոյշ և Հրէից պատանիքն հայհոյանքներ կը թափեն դիմուն, Քարոյշն չը զայրանար ամենեւին, չնդհատէր իւր խօսքն, այլ ամենայն մեղմութեամբ կը շարունակէ իւր քարոյշն, բայց միւս կողմէն աւելի կը գրգռին և շատ անգամ թքանելով՝ կանցնին կ'երթան:

Թորին ուշադրութեան արժանի է այս երեւոյթն եւ մեք որչափ հետազօտած եմք, ուրիշ առիթ չեմք գտած այս սաստիկ ընդդիմութեան, եթէ ոչ, որ Հրէայք ամենեւեան առհասարակ պարտաւորութիւն համարած են մանկութենէ ուսանիլ և յաճախ կարդալ հրէական մեկնութիւններն: Հարցասիրութեան համար սրտահաճ է, որ մտած եմք իրենց վարժարանն և տեսած եմք ոչ միայն մանուկներ, այլ նաեւ շատ հասակաւոր մարդիկ, որոնք զբաղուած են միմիայն կրօնական գրքեր կարդալու, և շատերն այնչափ յափշտակութեամբ, այնչափ բարձրաձայն եռանդով կը կարդան, որ և ոչ կը նային ներս մտնող կամ իրենց մօտ կանգնող մարդուն վերայ:

Այն օրը, որ Հրէայք Քաւութեան Տօնն կը կատարեն և հեծեծանքներով ու աղաղակներով Սինագոգան կը թնդացնեն, Անգղիոյ առաքելական Ընկերութիւնն եւս, առանձին պաշ-

Շարուած, աղօթքներ և մաղթանքներ
կանէ Հրէից քրիստոնէական դարձին
համար:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՅՈՊԳԷՆ ՅԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

Երկու տարի առաջ լուր տարած
ուեցաւ, որ Երուսաղէմի համար եր
կաթուղի պիտի շինուի: Այս մասին
յատուկ երկրաչափներ եկան և սկսան
մանրամասն նկատողութեան առնուլ
եւ ամենայն պարագայիւք ծրագիր
պատրաստել:

Բոլոր ժողովուրդն յանշափա ու
բախտացաւ և որ աւուր անհամբեր կը
ապասէր կատարումն տեսնել, որով
անշուշտ Պաղէստին քաղաքակրթու
թեան ծանապարհի մէջ պիտի մտնէր
և մեծամեծ գիւրութիւններ պիտի ու
նենար յառաջագիւնութեւ: Մանաւոր
ուելի ուրախալին այն էր, որ խօսք կար
թէ՝ երկաթուղւոյ պատճառաւ Յուդ
պէ նաւահանգիստն և ու պիտի շինուի:

Սակայն տարիներ անցան և տակա
ւին սկզբնաւորութիւնն անգամ չը
տեսնուեցաւ իցաւ որտի ամենեցուն:

Թէեւ խկապէս յայտնի չէ թէ ինչ
պատճառներով յետ մնաց այս բարի
գիտաւորութեան կատարումն: Միայն
բնդհանուր համարումն այս է, որ այն
երկաթուղւոյ շինութիւնն մեծ պա
տիւ կարող է բերել Օսմանեան Տէ
րութեան, վասն զի Թուրքիոյ Այսու
բութեան մէջ Պաղէստին այն երկիրն
կամ Նահանգն է, ուր ամենէն աւելի
Նւրոպացիք և Ամերիկացիք կը յաճա
խեն, և հետեւապէս, Թուրքիոյ վի
ճակն Պաղէստինի վիճակէն կը կշռեն:

Թէ իւր փառաց և թէ՛ ժողովրդի
բարեկեցութեան համար իրատ փա
փաքելն էր որ Տէրութիւնն չը յետա
ձրդէր արդէն իսկ հրատարակուած
այն բարի գիտաւորութիւնն:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Պաղէստինի կառավարիչ Քեամիլ
փաշան, որ ի. Պօլիս կոչուած էր, վե
րագործաւ ի բաղաքս իւր պաշտօնն
չարունակելու եւ Պատրիարքաց ու
Հիւպատոսաց այցելութիւններն ըն
դունելէն զինի՝ ինքն եւս փոխադար
ձաբար այց ելաւ ամենուն:

Տեսնենք թէ ինչ վախճան պիտի
ունենան Ս. Ըթուոյս իրաւանց խըն
դիրներն, որոց համար շարունակ կը
տողնապիմք և դարման մի գտնելու
համար յատկապէս Պօլիս ղրկուեցաւ,
փոխանորդութեան առ ժամանակեաց
պաշտօնիւ, Վերապատիւ Սիմէօն եւ
պիսկոպոսն, որ քաջահմուտ է թէ՛
հակառակորդաց կողմէն եղած դար
ձաւածներուն և թէ՛ Ս. Ըթուոյս դա
րեւոր արտօնութեանց և Տէրութե
նէն շորհուած Հրովարտական պա
րունակութեանն:

— Լատինաց Քրիստոնէական Սի
աբանութիւնն, որ Ս. Երկրին մէջ
Լատինաց սեպհակոսմոսութեանց և ի
րաւանց անընդմիջական հսկողութեան
պաշտօնն կը վարէ, բոլորովին անկախ
ի Պատրիարքէն, նոր Տեսուչ և Նա
խագահ մի ունեցաւ ներկայ առայս
մէջ, որ ընդունուեցաւ բազմախու
սըն գիմաւորութեամբ և մեծ շքով:
Այն Տեսուչն, թէեւ նոր կը գոյ Ի
տալիայէն, բայց առաջ պաշտօններ
վարած է արդէն Պաղէստինի մէջ և
քաջամանօթ է երկրին եւ իւր Վա
նուց Սիաբանութեանն:

— Պաղէստինի մէջ ներկայ տարւոյս
բերքերն առատ են. ժողովուրդն գոհ
է իւր վիճակէն: Դնձրեւներն աակա
ւին սկսուած չ'են, բայց ցոյն և տա
րափն անընդհատ կ'իջանեն եւ անձ
րեւներն իսկ թերեւս շուտով սկսին: